

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
IVANA LUČIĆA 3
ODSJEK ZA POVIJEST**

Diplomski rad

**Sportska natjecanja kao odraz političkih promjena u
kontekstu sukoba Tito-Staljin (1948. – 1953.)**

*Mentor: dr. sc. Hrvoje Klasić
Student: Luka Lucin*

Zagreb, svibanj 2016.

SADRŽAJ

1. UVOD	2
2. „SOVJETIZACIJA“ JUGOSLAVIJE	4
3. OSNUTAK INFORMBIROA I ZAČETAK SUKOBA TITO-STALJIN	10
4. REZOLUCIJA INFORMBIROA I POSLJEDICE NJEZINOG DONOŠENJA ZA JUGOSLAVIJU	15
4.1 Donošenje Rezolucije Informbiroa i odgovor CK KPJ	15
4.2 Ekonomski i vojni pritisak na Jugoslaviju	16
4.3 Počeci traženja – samoupravljanje, demokratizacija	18
4.4 U novom međunarodnom okruženju	19
5. SPORT U POSLIJERATNOJ JUGOSLAVIJI	22
6. SPORTSKE VEZE JUGOSLAVIJE SA SSSR-OM I OSTALIM DRŽAVAMA „NARODNE DEMOKRACIJE“ DO REZOLUCIJE INFORMBIROA	25
6.1 Susreti sa sportašima iz ostalih zemalja „narodne demokracije“ do Rezolucije Informbiroa.....	28
6.1.1 Balkanske igre	31
7. SPORTSKA BLOKADA JUGOSLAVIJE NAKON ZAČETKA SUKOBA	33
7.1 Drama u Tampereu	40
8. SUSRETI SA SPORTAŠIMA IZ ZEMALJA ZAPADNOG SVIJETA	45
9. ZAKLJUČAK	50
10. SUMMARY	56
11. POPIS SLIKOVNIH PRILOGA.....	57
12. BIBLIOGRAFIJA	58

1. UVOD

Federativna Narodna Republika Jugoslavija (FNRJ), čijim je političkim, ekonomskim i društvenim životom dominirala Komunistička partija Jugoslavije (KPJ), predvođena Josipom Brozom Titom, bila je država koja je, od svih komunističkih zemalja koje su nastale u Istočnoj Europi nakon završetka Drugog svjetskog rata, najvjernije slijedila zasade marksizma-lenjinizma i time bila najvjernija kopija Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika (SSSR-a). Povezanost ovih dviju zemalja u prvim poslijeratnim godinama bila je vidljiva u mnogim aspektima, a važnost Jugoslavije unutar europskog, pa i svjetskog, komunističkog bloka potvrđena je prilikom osnivanja Informativnog biroa komunističkih i radničkih partija (Informbiro, Kominform) 1947. godine, kada je upravo Beograd izabran za sjedište tog udruženja.

Iako su se zaklinjali na vjernost SSSR-u i njegovom vođi Josifu Visarionoviču Staljinu, jugoslavenski su rukovodioci, za razliku od svoje braće u Čehoslovačkoj, Poljskoj, Mađarskoj, Rumunjskoj i Bugarskoj, nerijetko djelovali na vlastitu ruku, bez konzultiranja s Moskvom. To su opravdavali činjenicom da su oni svoju zemlju u Drugom svjetskom ratu oslobodili od okupatora vlastitim snagama, bez pomoći Crvene armije, što nije bio slučaj u ostalim maloprije navedenim državama, čiji su čelnici bili sovjetske marionete. Osim što je teško podnosio Titovu samostalnost, Staljina su jugoslavenski postupci brinuli i zbog toga što su ga, izbijanjem Hladnog rata, doveli u neugodnu poziciju spram sila zapadnog, kapitalističkog svijeta, ponajprije Sjedinjenih Američkih Država (SAD-a). Nakon što se Tito sa svojim najbližim suradnicima odbio pokoriti zahtjevima sovjetskog čelnika, Informbiroa je na svojem zasjedanju u Bukureštu 28. lipnja 1948. godine donio „Rezolucija o stanju u Komunističkoj partiji Jugoslavije“ sa ozbiljnim kritikama na račun jugoslavenskih rukovodioca. Kako se KPJ oglušio na zahtjeve koje su pred njega stavljeni u „Rezoluciji“, Staljinu nije preostalo ništa drugo nego li da otpočne s vojnom i ekonomskom blokadom Jugoslavije, koja se tako našla u nezavidnoj situaciji, budući da je već otprije bila blokirana od Zapada. Sukob će potrajati sve do Staljinove smrti u ožujku 1953. i prisilit će jugoslavensko rukovodstvo da pronade novi, „treći“ put.

Fiskultura i sport oduvijek su igrali bitnu ulogu, bez obzira na društveno uređenje neke države. U samim počecima uspona boljševika na vlast u SSSR-u sport je bio važan kao element pripreme stanovništva za efikasan rad na obnovi zemlje koja je teško stradala u

Prvom svjetskom ratu, ali i pripreme za građanski rat te obranu od vanjskih neprijatelja. Gotovo identičnu ulogu fiskultura i sport su imali i u komunističkoj Jugoslaviji, čiji su fiskulturni djelatnici učili upravo iz iskustva svojih sovjetskih kolega. Čitava se stvar zasnivala na masovnosti i amaterizmu, iako je potonje nerijetko bilo mrtvo slovo na papiru.

Izbijanjem hladnoratovskog sukoba sport je postao i važan element pokazivanja nadmoći nad suprotnim blokom. Pobjede nad sportašima iz zemalja zapadnog svijeta bile su za sovjetske čelnike potvrda da je put kojim su krenuli ispravan, a ništa manje pobjede nad sovjetskim sportašima nisu cijenili u Washingtonu. Koliko su sportska natjecanja bila sjajan odraz političkih napetosti između blokova vjerojatno najbolje ilustriraju primjeri Ljetnih olimpijskih igara u Los Angelesu 1980. i Moskvi 1984. godine.¹

Sve do rascjepa 1948. FNRJ i SSSR su plodnu suradnju njegovale i na planu sporta. Usprkos tome, gotovo da ne postoji niti jedno znanstveno istraživanje koje je za cilj imalo ispitati je li, i kakve je, posljedice izbijanje sukoba s Informbiroom imalo na sportske odnose Jugoslavije sa Sovjetskim Savezom, ali i ostalim članicama te organizacije. Budući da sam gotovo od malih nogu zaljubljenik u brojne sportove, i s obzirom na činjenicu da sam deset godina trenirao košarku, a posljednjih pet djelujem i kao košarkaški sudac, odlučio sam se, na prijedlog profesora Hrvoja Klasića, u svojem diplomskom radu pozabaviti upravo istraživanjem tog aspekta sukoba.

U prvom dijelu ovog rada, na temelju nekolicine dostupnih povijesnih pregleda, opisan je proces „sovjeticizacije“ Jugoslavije po završetku Drugog svjetskog rata, osnivanje Informbiroa te uzroci sukoba Tito-Staljin, kao i posljedice koje je donošenje „Rezolucije“ imalo na unutarnju i vanjsku politiku FNRJ, njezin društveni i ekonomski razvoj. Drugi dio rada fokusiran je na svrhu provedenog istraživanja – prikazati koliko jasno susreti jugoslavenskih sportaša i momčadi sa sportašima iz zemalja „narodne demokracije“ reflektiraju promjene u političkim odnosima Jugoslavije sa SSSR-om i drugim članicama Informbiroa nakon izbijanja sukoba. Glavnina informacija o tome prikupljena je radom na izvornom materijalu, ponajprije na izdanjima sportskog tjednika „Narodni sport“, koji se čuvaju u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. Posljednje poglavlje, pak, ukratko ilustrira utjecaj sukoba Tita i Staljina na učestalost sportskih susreta između Jugoslavije i država koje su pripadale ideološki suprotstavljenom bloku.

¹ Više o tome vidi u Grejam Skemler, *Sport i društvo: istorija, moć i kutura*, prev. Goran Erdei (Beograd: Clio, 2007), 109 – 110.

2. „SOVJETIZACIJA“ JUGOSLAVIJE

U svojem govoru 9. svibnja 1945. godine, nakon što je nacistička Njemačka potpisala bezuvjetnu kapitulaciju u Drugom svjetskom ratu, jugoslavenski maršal Josip Broz Tito je kazao: „*Na dan ove velike pobjede ujedinjenih naroda nad zajedničkim neprijateljem misli svih naših naroda Jugoslavije upućene su sa zahvalnošću slavnoj i nepobjedivoj Crvenoj armiji – osloboditeljici i njenom genijalnom rukovodiocu Staljinu. Upućene su sa zahvalnošću herojskim narodima Sovjetskog Saveza...*“² Iako je pozdravio i zapadne saveznike, posebno isticanje sovjetske braće, na čelu sa njihovim velikim vođom Staljinom, ukazivalo je na smjer kojim će poslijeratna Jugoslavija krenuti na unutarnjem i vanjskopolitičkom planu.

Ugovor o prijateljstvu, uzajamnoj pomoći i poslijeratnoj suradnji vlade Sovjetskog Saveza i Demokratske Federativne Jugoslavije potpisan je i prije službenog završetka rata, 11. travnja 1945.³ Znatno broj sovjetskih vojnih i civilnih stručnjaka pristigao je, na zamolbu Centralnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije (CK KPJ), u Jugoslaviju gdje su raspoređeni na značajne položaje u policiji, vojsci i ekonomskom aparatu. Slijedeće godine je sklopljen i sporazum o ekonomskoj suradnji nakon čega je uslijedilo osnivanje mješovitih društava za zračni i riječni promet.⁴ Do kraja 1947. Federativna Narodna Republika Jugoslavija će takve ugovore sklopiti i sa ostalim prosovjetski orijentiranim državama u Istočnoj Europi – Poljskom, Čehoslovačkom, Albanijom, Bugarskom, Mađarskom i Rumunjskom.⁵

Ulazak nekolicine građanskih političara, poput vođe Demokratske stranke Milana Grola, bivšeg bana Ivana Šubašića te Juraja Šuteja, u privremenu vladu predvođenu Titom, kao i kooptiranje 118 zastupnika u Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ)⁶, sugeriralo je kako bi u poslijeratnu Jugoslaviju moglo biti uvedeno višestranačje i demokracija.⁷ No, taj je privid trajao relativno kratko budući da se sva politička aktivnost (zborovi birača, predlaganje kandidata za lokalne organe, za republičke i saveznu skupštinu) odvijala u organizacijama Narodne fronte, glavne masovne organizacije. Rad građanskih ministara u saveznoj vladi bio je blokiran, vlada mjesecima nije održavala sjednice, a mnoga ministarstva, posebice unutrašnjih poslova i obrane, radila su „punom parom“ bez sjednica, jer se politika kreirala u CK KPJ i prosljeđivala na teren partijskim kanalima. Inicijative

² Hrvoje Klasić, „Nogometni rat Tita i Staljina“ [neobjavljen rad], 1.

³ Dušan Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest* (Zagreb: Golden marketing, 1999), 209.

⁴ Isto, 213; Ivo Goldstein, *Hrvatska 1918 – 2008* (Zagreb: EPH i Novi Liber, 2008), 443.

⁵ Bilandžić, 209.

⁶ Više o AVNOJ-u vidi na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=4866> (posjet: 7. siječnja 2016).

⁷ Bilandžić, 217.

građanskih političara u Privremenoj narodnoj skupštini blokirane su većinskim odlučivanjem. Stoga su opozicijske stranke na kraju odustale od sudjelovanja na izborima za Ustavotvornu skupštinu, a njihovi su se prvaci povukli iz vlade i Skupštine.⁸

Izbori za Ustavotvornu skupštinu održani su 11. studenog 1945. godine, a uz kutiju Narodne fronte postavljene su i tzv. „ćorave“ kutije u koje su birači mogli spustiti svoje glasačke kuglice. Lista Narodne fronte dobila je čak 88,6% glasova birača koji su izašli na izbore.⁹ Ustav Federativne Narodne Republike Jugoslavije donesen je u siječnju 1946. godine te je bio vjerna kopija ustava SSSR-a donesenog desetak godina ranije – iako je u sve prividno unesena ustavnost i zakonitost u praksi je postojala isključivo organizirana samovlast.¹⁰

U svrhu kompromitiranja poraženih režima, komunisti su priredili spektakularna suđenja njihovim najvišim prvacima – članovima Nacionalnog komiteta Draže Mihajlovića, ustaškim prvacima Mili Budaku, Nikoli Mandiću i Juraju Rukavini, skupini prvaka NDH (Slavko Kvaternik, Vladimir Košak, Miroslav Navratil, Ivan Perčević, Mehmed Alajbegović i Osman Kulenović), a u srpnju 1946. na smrt je osuđen i sam Draža Mihajlović. Početkom 1947. godine u Skopju je suđeno organizatorima VMRO-a.¹¹ Na udaru narodnih sudova našli su se i svi oni koji su se suprotstavljali novom režimu, pa je tako tijekom 1947. zbog krivičnih djela protiv naroda i države osuđeno 10 211 osoba, a zbog krivičnih djela protiv narodne privrede 47 126 osoba, uglavnom zbog djela špekulacija, crne burze i neizvršavanja otkupnih obveza.¹²

Uspostavu nove državne vlasti pratilo je provođenje nacionalizacije sredstava za proizvodnju i stvaranje državnog vlasništva. Vjerovalo se kako se državnim vlasništvom i centraliziranim upravljanjem društvenim poslovima može u prvim poslijeratnim godinama izbjeći privredni slom, koji je prijetio zbog golemih ratnih razaranja i opće nestašice sredstava potrebnih za život. Također se smatralo kako se bez državnog vlasništva i administrativnog upravljanja ne može akumulirati dostatna materijalna i ljudska sredstva potrebna za privrednu izgradnju, što je bio prvi uvjet privrednog razvoja. Iz tog razloga je do kraja 1945. godine u državne ruke prešlo 55% industrije, 70% rudarstva, 90% crne metalurgije te 100% naftne industrije.¹³

⁸ Bilandžić, 218 – 219.

⁹ Isto, 219.

¹⁰ Goldstein, 416.

¹¹ Bilandžić, 220.

¹² Isto, 220.

¹³ Isto, 221 – 223.

Zakonom o agrarnoj reformi od 23. kolovoza 1945. bez naknade su oduzeti svi posjedi iznad 25 ha te je stvoren zemljišni fond od 1 566 000 ha iz kojega su bezemljaši i svi siromašni seljaci dobili 797 000 ha, a ostatak je dodijeljen državnim poljoprivrednim dobrima. Vjerskim zajednicama je oduzeto 85% njihovog zemljišta. Nakon toga je tijekom 1945. i 1946. izvršena kolonizacija oko 60 000 siromašnih seljačkih obitelji, uglavnom Srba iz Hrvatske i BiH, mahom na područje Slavonije i Vojvodine.¹⁴ Uslijedila je nacionalizacija privatnih poduzeća, nakon čega su izvan državnog vlasništva ostale samo obrtničke radionice i seljačka gospodarstva. Ipak, i ona su uključena u državni sektor preko planskih proizvodnih naloga, visokih poreza, prisilnog otkupa i niskih cijena. Privatni sektor u sitnoj trgovini, ugostiteljstvu i ostalim granama sitne proizvodnje i usluge likvidiran je potkraj travnja 1948.¹⁵ Tako su se svi prihodi i rashodi svih sudionika u formiranju i raspodjeli nacionalnog dohotka slijevali u jedinstvenu državnu blagajnu.

Vlast je također inzistirala na ubrzanom ekonomskom razvitku s težištem na industriji, no to nije bilo lako ostvariti jer su sve zaraćene strane u Drugom svjetskom ratu uništavale narodno bogatstvo. U situaciji u kojoj je državom vladala velika oskudica i glad te je prijetila opasnost od navale švercera, špekulanata, pojave crnog tržišta i općeg kaosa, KPJ je obnovu zemlje proglasila svetom dužnošću svakog građanina te se ona tretirala kao i sudjelovanje ili neprijateljstvo u partizanskome ratu. Stotine tisuća mladih okupljeni su u radne brigade, dok je sama Narodna fronta formirala tisuće radnih brigada. U radove je aktivno uključeno i preko 50 000 zatvorenika i preko 100 000 njemačkih ratnih zarobljenika.¹⁶

Iako su međunarodni odnosi za Zapadom bili zaoštreni zbog pitanja oko teritorija Trsta i Istre, Jugoslavija je od 1945. do 1948. godine preko organizacije United Nations Relief and Rehabilitation Administration (UNRRA) dobila pomoć u vrijednosti od 415 milijuna američkih dolara. Osim hrane, odjeće, obuće i lijekova dodijeljena je i oprema za industriju, poljoprivredu i transport.¹⁷

Prvi petogodišnji plan razvoja, izrađen po sovjetskom obrascu, donesen je u proljeće 1947. godine. Osmislio ga je predsjednik Privrednog savjeta i predsjednik Savezne planske komisije Andrija Hebrang, a u djelo ga je trebao provesti Boris Kidrič. Plan je forsirao *„centralizaciju s jakim središnjim administrativnim državno-partijski nadzorom, državu kao jedinog investitora, inzistirao je na izgradnji teške industrije te, naposljetku, stvaranje*

¹⁴ Bilandžić, 223.

¹⁵ Isto, 224.

¹⁶ Isto, 237.

¹⁷ Isto, 237.

*radničke klase zaposlene u industriji.*¹⁸ KPJ je u industrijalizaciji vidjela jedini način stvaranja radničke klase, a istovremeno i likvidacije seljaštva, koje se poimalo kao osnovicu obnove kapitalizma i „kontrarevolucije“. Provođenje smjernica plana zahtijevalo je golemo povećanje radne snage. Silna propaganda bila je vrlo uspješna u uvjeravanju naroda kako će Jugoslavija ubrzo stići i preći najrazvijenije države, a iako za provođenje plana nije postojala niti jedna pretpostavka, poput kadrova, tržišta i kapitala, početni rezultati bili su izvanredni: 1947. godine fizički opseg industrijske proizvodnje dostigao je 121%, a 1948. 150% u usporedbi s 1939. godinom. Nacionalni dohodak je sa 264,2 milijarde američkih dolara 1939. godine već 1947. porastao na 319,6 milijardi, a 1948. na 441,1 milijardu dolara.¹⁹

U poljoprivredi se umjesto naslijeđenog zadrugarstva već 1945. uvode dvije nove vrste: zemljoradničke nabavno-prodajne zadruge koje su preuzimale trgovinu od privatnih trgovaca i seljačke radnje zadruge (SRZ) u kojima su zemlja, stoka i alati kolektivizirani po uzoru na sovjetske kolhoze. Proklamirano je i provođeno pomaganje siromašnog i srednjeg seljaštva, dok se svim sredstvima išlo protiv bogatih seljaka, tzv. kulaka.²⁰

U svrhu izgradnje kulta rada u Jugoslaviji je odmah poslije rata, po uzoru na stahanovljevski pokret u SSSR-u, otpočela akcija koja je do 1947. godine obuhvatila oko 80% radnika. Simbol ovog pokreta u Jugoslaviji je postao rudar Alija Sirotanović iz mjesta Breza u BiH, a u Hrvatskoj rudar Antun Bičić.²¹

Po uzoru na sovjetsku praksu uspostavljena je i kontrolu nad stvaralaštvom u kulturi, umjetnosti i znanosti. Unutar CK KPJ osnovano je u srpnju 1945. godine odjeljenje za agitaciju i propagandu (Agitprop) u svrhu kontrole i usmjeravanja cjelokupnog intelektualnog stvaralaštva – od književnosti i umjetnosti do školstva i novinarstva, a isti organi oformljeni su i u republičkim, kotarskim i gradskim komitetima.²² Od umjetnosti se tražilo da što više obrađuje teme i herojske ličnosti iz Narodnooslobodilačke borbe (NOB-a) i borbe za izgradnju novog društva te iz svijetle budućnosti u koju se već ulazi. Kako treba pisati književna djela, najizravnije je, u svojem referatu na Prvom kongresu jugoslavenskih književnika, krajem 1946., iskazala Branka Perković, član CK Narodne omladine Jugoslavije: „... omladina želi da vidi pred sobom, da osjeti neustrašive junake, velike plemenite ljude,

¹⁸ Goldstein, 431.

¹⁹ Bilandžić, 238 – 239.

²⁰ Isto, 269, 272.

²¹ Goldstein, 436.

²² Bilandžić, 240.

*neumorne radnike, odane stvari naroda kojih je puna naša divna, bliska i dalja prošlost... očekuje od Vas da junaci vaših djela... siđu u rudnik, na prugu, sjednu do njih u klupe i stanu u stroj i svakodnevno nadahnjuju na nove zadatke i napore...“.*²³

Zahvaljujući djelovanju Agitpropa ušutkan je dio poznatih, „nepodobnih“ umjetnika, ali je dio njih, poput Miroslava Krleže ili Ive Andrića, i pridobiven u borbi za novostvoreno stanje. Krleža je, primjerice, 1946. godine boravio među omladinom na izgradnji pruge Brčko–Banovići, dok je Andrić posjetio rudare u Brezi, što ga je potaklo da piše o natjecateljskoj atmosferi među rudarima.²⁴ Agitprop je određivao i koje su parole podobne za objavljivanje u tisku, a koje na transparentima, te se pažljivo pratilo što se i kako objavljuje, „...pa se, primjerice, novinskim urednicima prigovara zbog objavljivanja izjave sovjetskog ministra vanjskih poslova Molotova na trećoj, a ne na prvoj stranici.“²⁵ Prostor za slobodnije znanstveno i kulturno stvaralaštvo otvorio se nakon sukoba sa Informbiroom, no režim je i dalje „obuzdavao“ one koji su mu se otvorenije suprotstavljali.

U novoformiranom društvu Crkva je ubrzo ostala jedina autonomna institucija i tako postala utočište za sve maltretirane, ponižene, uvrijeđene i progonjene građane, ali i one koji su u njoj vidjeli bastion obrane nacionalnog identiteta. Sukob Crkve i komunista trajao je od početka pa, uz određeno smanjivanje intenziteta, do kraja komunističke vladavine. Komunisti su smatrali da religija štiti klasnu eksploataciju i otežava klasno osvješćivanje radnika u borbi protiv kapitalističke klase, dok je svećenstvo stalno prokazivalo komunizama kao pokret i ideologiju „protiv Boga, Crkve, nacije, obitelji i čovjeka“.²⁶

Progoni i ubojstva svećenika te razni drugi oblici šikaniranja na terenu nikako nisu prestajali, a sukob je dodatno potpirio Tito početkom lipnja 1945. zatraživši od klera odvajanje od Vatikana.²⁷ Dana 22. rujna biskupska se konferencija, predvođena zagrebačkim nadbiskupom Alojzijem Stepincem, obratila vjernicima „Pastirskim pismom“ u kojemu su se založili za sve nepravično osuđene svećenike i građane, te zatražili „punu slobodu katoličke štampe, katoličkih škola, punu slobodu vjeronauka u svim razredima nižih i srednjih škola, potpunu slobodu katoličkog udruživanja, slobodu katoličke karitativne djelatnosti, potpunu slobodu ljudske ličnosti i njezinih neotuđivih prava, puno poštovanje kršćanskog braka,

²³ Bilandžić, 241.

²⁴ Isto, 243.

²⁵ Goldstein, 418.

²⁶ Bilandžić, 254.

²⁷ Isto, 256.

*vraćanje svih oduzetih zavoda i institucija*²⁸. Državno-partijski vrh je na pismo gledao kao na opravdavanje NDH i obranu njegovih ostataka u zemlji i inozemstvu, kao obranu starih naslijeđenih materijalnih dobara i obranu stare svjetovne uloge Crkve u društvu, a sve u cilju rušenja novostvorenog poretka, koordiniranog s napadom bivših građanskih političara u zemlji i inozemstvu, povezanih sa zapadnim državama. Stoga je pritisak na kler dodatno pojačan, a situacija je kulminirala uhićenjem i osudom nadbiskupa Stepinca na 16 godina zatvora, pod optužbom da je u ratu podržavao režim NDH te nakon rata radio protiv nove Jugoslavije.²⁹

Iz svega navedenog možemo jasno zaključiti kako se poslijeratna Jugoslavija kopiranjem sovjetskog društveno-političkog, ekonomskog i vojnog modela, kao i sve naglašenijim antagonizmom prema zapadnim, „buržoaskim“, državama počela pretvarati u najvjerniji i najagresivniji satelit SSSR-a. Do potvrde važnosti Jugoslavije u novoj sovjetskoj sferi utjecaja doći će, kako je već spomenuto u uvodu, prilikom osnivanja Informbiro, međunarodne organizacije komunističkih i radničkih partija.

²⁸ Isto, 256 – 257.

²⁹ Bilandžić, 257.

3. OSNUTAK INFORMBIROA I ZAČETAK SUKOBA TITO-STALJIN

Po završetku Drugog svjetskog rata Sovjetski Savez je dostigao vrhunac svojeg međunarodnog ugleda budući da se smatralo kako je upravo ta država dala najveći doprinos pobjedi nad nacifašizmom. Bojeći se ponovnog oživljavanja Njemačke ili bilo kakve antiruske opasnosti, Staljin je odlučio zapadne granice SSSR-a osigurati uspostavljanjem satelitskih režima u zemljama Istočne Europe, koje su tijekom rata oslobođene uz pomoć snaga Crvene armije. Tijekom 1946. i 1947. godine sovjetski je vođa u Poljskoj, Mađarskoj, Rumunjskoj i Bugarskoj na vlast postavio sebi odane komuniste, a posljednja se na boljševičkom udaru našla Čehoslovačka početkom 1948. godine.³⁰

Komunistički pokret u FNRJ bio je samostalniji od drugih u Istočnoj Europi jer je vlast dobrim dijelom osvojio vlastitom borbom. Josip Broz Tito je prihvaćao Staljinovo mišljenje, javno mu se zaklinjao na vjernost te je slijedio njegovi politiku ambicioznije i radikalnije od bilo kojeg drugog vođe u komunističkom lageru, no bio je dovoljno hrabar da ponekad odlučuje samostalno, mimo Staljina, što je sovjetskog čelnika, koji je zahtijevao apsolutnu pokornost, sve više smetalo. Staljin je želio disciplinirati Tita ponajprije iz straha da bi ga ovaj svojim postupcima, poput obaranje američkog vojnog aviona nad jugoslavenskim teritorijem u kolovozu 1946. ili miniranja albanskih teritorijalnih voda nedaleko Krfa u listopadu iste godine, pri čemu su stradala dva britanska broda³¹, mogao uplesti u težak konflikt sa Zapadom, posebice sa SAD-om, koji je, za razliku od SSSR-a, imao atomsku bombu. Činjenica da je Jugoslavija pomagala komunistički ustanak u sjevernoj Grčkoj jako je zabrinjavala Staljina, a njegov se strah dodatno povećao nakon što je predsjednik SAD-a Harry Truman govorom u Kongresu u ožujku 1947. najavio da je spreman braniti neovisnost Grčke čak i oružjem.³²

Želeći dodatno uz sebe politički i ekonomski vezati zemlje komunističkog lagera te kontrolirati aktivnosti Partija na Zapadu, ponajprije u Francuskoj i Italiji, sovjetski su čelnici u rujnu 1947. godine, na sastanku u Szklarskoj Porębi u Poljskoj, potaknuli osnivanje Informacionog biroa komunističkih i radničkih partija (Informbiroa, Kominforma). Sastanku su prisustvovali predstavnici Komunističkih partija Jugoslavije, Bugarske, Rumunjske,

³⁰ Bilandžić, 206.

³¹ Ivo Banac, *Sa Staljinom protiv Tita: informbirovski rascjep u jugoslavenskom komunističkom pokretu*, prev. Josip Šentija (Zagreb: Globus, 1990), 42.

³² Goldstein, 442 – 444.

Mađarske, Poljske, SSSR-a, Francuske, Čehoslovačke i Italije, a glavni referat održao je Andrej Ždanov, vodeći ideolog KPSS-a. On je kazao kako su stvorena dva suprotstavljena bloka – zapadni, imperijalistički, na čelu sa SAD-om i demokratski, socijalistički, predvođen sa SSSR-om, a zadaća potonjeg je da ujedini sve svoje snage za obranu od agresije Zapada protiv SSSR-a i zemalja tzv. „narodne demokracije“. Na inzistiranje sovjetske delegacije odlučeno je da sjedište Informbiroa bude u Beogradu.³³

Jugoslavija je težila da se unutar ovog europskog socijalističkog bloka formira balkanska federacija kao regionalna zajednica kojoj će ona biti hegemon. Prvi pokušaj stvaranja federacije Jugoslavije i Bugarske tijekom zime 1944./45. nije uspio jer Bugarska, kao bivša saveznica Hitlerove Njemačke, nije smjela sklapati međunarodne ugovore sve dok ne potpiše mirovni ugovor.³⁴ Čekajući pobjedu komunista u građanskom ratu u Grčkoj, kako bi se Grčka pridružila federaciji, tri su balkanske zemlje, Jugoslavija, Bugarska i Albanija, nizom sporazuma pripremale federaciju. Jugoslavija je Albaniju do 1948. već praktički potpuno integrirala, a odnosi s Bugarskom uređeni su Bledskim sporazumom iz kolovoza 1947. te ugovorom u Evksinogradu kod Varne iz studenog 1947. godine. Problem je stvarala činjenica da su se Bugari zalagali za dvojnu federaciju, dok je jugoslavenko vodstvo Bugarsku vidjelo kao jednu od sedam južnoslavenskih republika.³⁵

Nezadovoljni postupanjem jugoslavenskih i bugarskih komunista Sovjeti su u veljači 1948. organizirali sastanak u Staljinovom uredu u Kremlju. Tito je vješto izbjegao odlazak, pa su KPJ predstavljali ministar vanjskih poslova Edvard Kardelj, predsjednik Narodne skupštine FNRJ Milovan Đilas i predsjednik Vlade Narodne Republike Hrvatske Vladimir Bakarić, dok su stavove KP Bugarske zastupali njezin čelnik i predsjednik vlade Georgi Dimitrov, ministar vanjskih poslova Vasil Kolarov te Trajčo Kostov, prvi zamjenik predsjednika vlade. Sovjetsku delegaciju činili su Staljin, Molotov, Ždanov, Maljenkov, Suslov i Zorin.³⁶ Prema Đilasu, Molotov je izrazio nezadovoljstvo sovjetske vlade činjenicom da je bugarska vlada potpisala ugovor o savezu s Jugoslavijom bez znanja SSSR-a te time da je Dimitrov u razgovoru s novinarima najavio stvaranje istočnoeuropske federacije, koja bi uključivala i Grčku. Staljin je napao Dimitrova jer njihove stavove saznaju iz novina, osudio je stvaranje federacije između Rumunjske i Bugarske kao običnu glupost, ali je pozdravio federaciju

³³ Bilandžić, 207.

³⁴ Isto, 211 – 212.

³⁵ Isto, 212.

³⁶ Isto, 293 – 294.

Jugoslavije, Bugarske i Albanije, pozivajući se na historijske i druge veze.³⁷ Jugoslaviji su zamjerali upućivanje u Albaniju, bez znanja sovjetske vlade, dviju divizija, na što je Kardelj odgovorio da su divizije upućene uz suglasnost albanske vlade. Zatraženo je da se komunistički ustanak u Grčkoj što prije prekine jer Zapad neće dopustiti da mu se ugroze komunikacije u Sredozemlju, a SSSR ne želi ratni sukob sa Zapadom. Sastanak je završen sa obećanjem da će se odmah izraditi nacrt sporazuma o federaciji Jugoslavije i Bugarske, a zatim će u nju ući i Albanija.³⁸

Nakon povratka delegacije iz Moskve jugoslavensko je rukovodstvo bez mnogo rasprave prihvatilo Staljinove naloge, no odnosi dviju država i dalje su se pogoršavali. Nakon što je SSSR odbio potpisivanje trgovinskih ugovora za 1948. godinu, čime je ugrožena započeta industrijalizacija Jugoslavije, CK KPJ je na sjednici 1. ožujka 1948. odlučio odgoditi stvaranje federacije s Bugarskom s obrazloženjem da se radi o „trojanskom konju“, a Tito je tada rekao i da Staljin ugrožava neovisnost Jugoslavije.³⁹ Svetozar Vukmanović Tempo je u svojim memoarima zabilježio kako je na kraju sastanka odlučeno „*da se u strogoj tajnosti drži sve o čemu je bilo riječi kako se ne bi izazvale teškoće u našim nastojanjima da prevladamo nastalu situaciju*“⁴⁰, no član najvišeg rukovodstva KPJ Sreten Žujović o tijeku sastanka je odmah obavijestio sovjetskog ambasadora u Beogradu Lavrentijeva.⁴¹

Sovjetska vlada je 18. ožujka obavijestila jugoslavensku vladu da smjesta povlači svoje civilne stručnjake iz FNRJ, a idućeg dana povučeni su i vojni savjetnici i instruktori pod izlikom da su „*okruženi nedruželjubljenom*“.⁴² Nakon što je Tito 20. ožujka u pismo zatražio od sovjetske vlade da otvoreno kaže o čemu se zapravo radi, Staljin je u pismo od 27. ožujka optužio rukovodstvo KPJ-a da širi antisovjetsko raspoloženje s tezama o „*izrođivanju*“ SKP (b)-a i o SSSR-u kao nosiocu „*velikodržavnog šovinizma*“, napao je unutrašnje odnose u KPJ s tezom da KPJ živi u „*poluilegalnosti*“ i da u njoj nema demokratskog života, ustvrdio je da u Jugoslaviji jačaju kapitalistički elementi te da se KPJ „*uljuljuje trulom oportunističkom teorijom mirnog urastanja kapitalističkih elemenata u socijalizam, pozajmljenom od Bernsteina, Folmara i Buharina...*“.⁴³ CK KPJ je sredinom travnja analizirao jednu po jednu točku optužnice i sve ih redom odbio, a u odgovoru, čiji je tekst napisao sam Tito, argumentima su pobijene sve optužbe te je na kraju pisma CK KPJ predložio Staljinu da

³⁷ Bilandžić, 294.

³⁸ Isto, 294 – 295.

³⁹ Isto, 295.

⁴⁰ Citirano prema: Bilandžić, 295 – 296.

⁴¹ Bilandžić, 295.

⁴² Isto, 295.

⁴³ Isto, 296.

pošalje jednog ili više članova CK SKP (b) da optužbe temeljito prouče na licu mjesta u Jugoslaviji.⁴⁴

Jedini član CK KPJ koji se na plenumu suprotstavio Titu bio je Žujović, koji nije bio spreman napustiti stajališta koja su uključivala ovisnost o SSSR-u, neravnopravnost s njime i oponašanje Sovjetskog Saveza. Žujovićev stav naveo je Tita da zatraži kolektivni stav plenuma o onim članovima koji nisu prihvaćali liniju koju je on predložio, a ubrzo je slučaj Žujovića povezan je sa slučajem Andrije Hebranga, protiv kojega se već vodila istraga zbog držanja u ustaškom logoru i koji je optužen kao najodgovorniji za sovjetsko nepovjerenje prema CK KPJ, što je potkrijepljeno navodima kako su Sovjeti 1946. slali poruke direktno Hebrangu te tvrdnjom da je Hebrang u ekonomskoj politici „*sprovodio liniju suprotnu od stava CK*“.⁴⁵ Zbog straha da bi Sovjeti potajno mogli ugrabiti i odvesti osumnjičeni dvojac u Moskvu, oni su uhićeni i odvedeni u jednu dobro čuvanu kuću u Srijemskoj Kamenici.⁴⁶

Nakon što je jugoslavensko vodstvo odbilo usmeni zahtjev ambasadora Lavrentijeva da sovjetski izaslanici sudjeluju u istrazi slučaja protiv Hebranga i Žujovića, Staljin je 4. svibnja 1948. CK KPJ poslao novo žestoko pismo u kojemu je porekao da su Žujović i Hebrang, ili bilo tko drugi, dezinformirali sovjetsko vodstvo o stanju u Jugoslaviji. Prema njemu, razlike rukovodstava SSSR-a i Jugoslavije odnosile su se na načelna pitanja, a ne toliko na kriva tumačenja pojedinačnih incidenata. Staljin je također odbacio da je Hebrang bio njegov obavještajni izvor u vodstvu KPJ, te je osudio represivne mjere protiv Žujovića i Hebranga kao dokaz antisovjetskog ponašanja u jugoslavenskom rukovodstvu. Iznesena je i tvrdnja kako jugoslavenski uspjesi nisu ništa veći od uspjeha i zasluga partija u Poljskoj, Čehoslovačkoj, Mađarskoj, Rumunjskoj, Bugarskoj i Albaniji, a manji su od uspjeha francuske i talijanske komunističke partije. Jedini razlog što ove dvije partije nisu došle na vlast jest taj što im sovjetska armija nije mogla doći u pomoć, kao što je pomogla Jugoslaviji kada je oslobodila Beograd, pošto su Nijemci uništili Titov štab u Drvaru. Pismo je završavalo prijedlogom da vodstvo KPJ svoj slučaj iznese pred Kominformom.⁴⁷ Tito i Kardelj su u odgovoru odbili arbitražu Kominforma, optužili su Sovjete da nelojalno proriču

⁴⁴ Bilandžić, 296 – 297.

⁴⁵ Banac, 120 – 121.

⁴⁶ Isto, 121; O montiranom procesu u kojemu se Andriju Hebranga i njemu bliske osobe prikazalo kao tobožnji ustaški i gestapovski špijunski krug unutar KPJ pogledaj u Banac, 121 – 123.

⁴⁷ Isto, 124 – 125.

ishod sukoba, snubeći ostale vladajuće partije, no na kraju su potvrdili svoju odanost socijalizmu, SSSR-u i marksizmu-lenjinizmu.⁴⁸

Poziv da predstavnici KPJ prisustvuju posebnom zasjedanju Kominforma u vezi s jugoslavenskim pitanjem Titu je uručen 19. svibnja, no plenum CK KPJ ga je već idućeg dana jednoglasno odbacio. Uslijedilo je Staljinovo Treće pismo u kojemu je podsjetio Jugoslavene da se nisu ustručavali oštro kritizirati francuske i talijanske komuniste u Szklarskoj Porębi, te je naglasio kako bi Titov i Kardeljev izostanak sa sastanka značio „*da oni nemaju što da kažu Informbirou u svoje opravdanje, oni tim samim ćutke priznaju da su krivi i da se boje pokazati pred licem bratskih kompartija*“.⁴⁹

U zatišju koje je uslijedilo CK KPJ je najavio V. kongres KPJ za 21. srpnja u Beogradu, a nakon što je 19. lipnja stigao službeni poziv, u kojemu je naveden dnevni red, datum i mjesto sastanka, vodstvo KPJ je hitno obavijestilo Kominform da neće poslati delegaciju, s obzirom da bi sastanak vjerojatno donio „*samo produbljenje, a ne rešenje nesuglasica*“.⁵⁰ Naime, Tito je bio svjestan da sastanak nije bio zamišljen kao razmjena mišljenja između „bratskih kompartija“ i da bi se iz Bukurešta teško vratio s glavom na ramenima.

⁴⁸ Banac, 125.

⁴⁹ Isto, 125.

⁵⁰ Isto, 126.

4. REZOLUCIJA INFORMBIROA I POSLJEDICE NJEZINOG DONOŠENJA ZA JUGOSLAVIJU

4.1 *Donošenje Rezolucije Informbiroa i odgovor CK KPJ*

Na sastanku Kominforma u Bukureštu 28. lipnja, na datum kada su Turci na Kosovu polju 1389. godine nanijeli Srbima nacionalni poraz te na dan Sarajevskog atentata 1914. godine, usvojena je „Rezolucija o stanju u Komunističkoj partiji Jugoslavije“ s još radikalnijim optužbama od onih u Staljinovim pismima. „*KPJ je bila optužena zbog antisovjetizma, zbog praktičnih i ideoloških grešaka, kao što su nepravilna agrarna politika i odstupanje od lenjinističke teorije partije, zbog pomanjkanja unutarpartijske demokracije i zbog upornog odbijanja da prihvati kritiku.*“⁵¹ Posljednja, osma, točka dokumenta navodi kako su se rukovodioci KPJ „*suprotstavili komunističkim partijama, koje su u sastavu Informacionog biroa*“,⁵² da su „*pošli putem odcepljenja od jedinstvenog socijalističkog fronta protiv imperijalizma, putem izdaje stvari međunarodne solidarnosti radnog naroda, i putem prelaska na poziciju nacionalizma*“.⁵³ Na kraju se poziva „*zdrave elemente*“ u redovima KPJ da svoje rukovodioce prisile da priznaju svoje greške i da ih poprave, a ako se oni pokažu za to nesposobni, onda da ih smjene i „*istaknu novo internacionalističko rukovodstvo Komunističke partije Jugoslavije*“.⁵⁴

Kako se o postojećim sovjetsko-jugoslavenskim sporovima znalo samo u partijskim komitetima i vojnim zapovjedništvima, i to u vrlo ograničenom opsegu, odluka Tita i partijskog rukovodstva da čitav tekst „Rezolucije“, kao i svoj odgovor, objave idućeg dana u stotinama tisuća primjeraka lista „Borba“ i na radiju izazvala je šok u jugoslavenskoj javnosti, ali i kod Staljina i njegovih suradnika.⁵⁵

Od 21. do 28. srpnja 1948. godine, nakon dvomjesečnih priprema, održan je V. kongres KPJ. Pisma CK SKP (b) i CK KPJ, tekstovi „Rezolucije“ i izjave CK KPJ razmatrani su uoči kongresa u svim partijskim forumima i organizacijama.⁵⁶ Osim partijskih održano je i stotine tisuća sastanaka u organizacijama Narodne fronte, sindikata, omladine, a održani su i zborovi

⁵¹ Banac, 126.

⁵² Isto, 126.

⁵³ Isto, 126.

⁵⁴ Isto, 127.

⁵⁵ Goldstein, 447.

⁵⁶ O raspravama koje su vođene na sjednicama CK KPH neposredno nakon objavljivanja teksta Rezolucije i Izjave CK KPJ vidi Melina Lučić, ur., *Zapisnici Politbiroa Centralnog komiteta Komunističke partije Hrvatske: 1945 – 1952.* ,sv.1, ur. ser. Branislava Vojnović (Zagreb: HDA, 2005), 483 – 493.

naroda po selima, gradskim četvrtima, u radnim kolektivima i vojnim jedinicama. Budući da je partijsko članstvo godinama bilo odgajano da bezrezervno vjeruje u Staljina i SSSR najvažnija zadaća kampanje bilo je pažljivo i postupno otkrivati suštinu spora.⁵⁷

Kongresu su prisustvovala 2 344 delegata koji su zastupali 468 275 članova i 51 612 kandidata. Glavna tema rasprava bila je priprema i izvođenje, autentičnost i originalnost socijalističke revolucije u Jugoslaviji, borba za stvaranje i izgradnju narodne vlasti te prve godine poslijeratnog razvitka. U izlaganju delegata prevladavala je misao o autentičnosti jugoslavenskog puta u socijalizam, ali i o tome da je on dio svjetskog komunističkog pokreta sa SKP (b)-om na čelu. Delegati su odlučno i jednoglasno odbili „Rezoluciju“ kao „*netočnu, nepravilnu i nepravednu*“.⁵⁸

Tito je u svojem govoru istaknuo da „Rezolucija“ „*nije samo napad na naše rukovodstvo Partije. Ovo je napad na jedinstvo naše Partije, ovo je napad na krvavo stečeno jedinstvo naših naroda, ovo je poziv svim destruktivnim elementima da ruše sve ono što smo mi na sreću naših naroda gradili do danas; to je poziv na građanski rat u našoj zemlji, poziv na uništenje naše zemlje.*“⁵⁹ Strateg gospodarskog razvoja i ekonomski teoretičar Boris Kidrič u svojem je referatu, u tonu polemike s Informbiroom, potvrdio opće uvjerenje KPJ-a da će se daljnja izgradnja socijalizma u Jugoslaviji odvijati po uzoru na SSSR. U tom smislu Kidrič je naglasio da Jugoslavija mora razvijati tešku industriju kao što je to činio SSSR, koji je bio protiv takve koncepcije u Jugoslaviji.⁶⁰ Milovan Đilas je pak tražio da se onemoguću svaka eventualna kritika SSSR-a koja bi se mogla pojaviti za vrijeme sukoba sa Staljinom, te vezano za to kazao: „*Usljed napada CK SKP (b) na našu Partiju moguće je da se pojavi izvjesno podcjenjivanje razvitka i tekovina suvremene teorijske misli u SSSR-u. Te pojave treba osuditi kao nepravilne ne samo zbog našeg općeg odnosa prema SSSR-u nego i zbog toga što se time koči ideološki razvitak i napredak u našoj zemlji.*“⁶¹

4.2 Ekonomski i vojni pritisak na Jugoslaviju

Obje su sukobljene strane bile svjesne da ishod borbe ovisi o jedinstvu u KPJ, odnosno o tome tko će pridobiti partijsko članstvo u KPJ. Staljin je računao da će u prvoj fazi članovi KPJ likvidirati „Titovu kliku“ i zato je odlagao ratnu operaciju. No, vidjevši da se CK KPJ

⁵⁷ Bilandžić, 298.

⁵⁸ Isto, 299.

⁵⁹ Banac, 128.

⁶⁰ Bilandžić, 302.

⁶¹ Isto, 303.

ipak neće pokoriti zahtjevima Kominforma, Sovjetski Savez i njegovi istočnoeuropski saveznici nametnuli su Jugoslaviji od proljeća 1949. godine potpunu ekonomsku blokadu, pa je od ugovorenih isporuka za Prvi jugoslavenski petogodišnji plan izvršeno njih samo 6,3%.⁶²

Usljedi je vojna blokada Jugoslavije, a za vrijeme trajanja sukoba izazvano je 7 877 graničnih incidenata, u kojima je poginulo 17 jugoslavenskih graničara, a također su u Jugoslaviju ubacivani različiti diverzanti, koji su usmrtili stotinjak Jugoslavena. Prema Béli K. Királyju, zapovjedniku mađarskih pješačkih jedinica 1949. godine, sovjetski strateški planovi predviđali su da prvi napad na Jugoslaviju izvedu jedinice sovjetske vojske, kojima bi pomagale mađarske i rumunjske jedinice. No, nakon što su SAD i Ujedinjeni narodi odlučili intervenirati u rat u Koreji, Sovjeti su ocijenili da je ipak bolje odustati od plana invazije na Jugoslaviju, pa su ga tiho napustili nakon 1951. godine.⁶³

U međuvremenu su u Jugoslaviji započeli progoni svih deklariranih pristalica „Rezolucije“ i drugih sumnjivaca, pa nerijetko i onih koji s tim događajima nisu mogli imati nikakve veze. U čitavoj Jugoslaviji je registrirano preko 55 000 tzv. informbiroovaca, od kojih je 16 000 uhapšeno, a dijelom i osuđeno. Kaznionica na Golom otoku nedaleko otoka Raba, koja je podignuta isključivo kao zatvor za informbiroovce, postala je simbol komunističke represije – zatočeno je nešto više od 15 000 osoba, od kojih je preminulo nešto preko 400. Ubijenih je bilo desetak, dok su drugi umrli od bolesti, iznemoglosti, ranjavanja prilikom ispitivanja ili su pak počinili samoubojstvo.⁶⁴ Supružnici informbiroovaca, braća i roditelji bili su prisiljavani da se odreknu svojih najbližih, da razvrgnu brak itd. Mnogi su pojedinci prijavljivali svoje prijatelje da bi dokazali svoju odanost vlasti i izbjegli zlu sudbinu.⁶⁵

Nakon novog sastanka Informbiroa, u mađarskom gorju Mátra, 27. studenog 1949. objavljena je nova rezolucija Kominforma u kojoj je pisalo: *„Ako je savetovanje Informacionog biroa kompartija u junu 1948. godine konstatovala prelazak klike Tito-Ranković od demokratije i socijalizma na buržoaski nacionalizam, to se za vreme proteklo posle tog savetovanja Informbiroa završio prelaz te klike od buržoaskog nacionalizma na fašizam i otvoreno izdajstvo nacionalnih interesa Jugoslavije.“*⁶⁶

⁶² Bilandžić, 305.

⁶³ Banac, 130 – 131.

⁶⁴ Goldstein, 442 -443.

⁶⁵ Bilandžić, 309.

⁶⁶ Banac, 132.

4.3 Počeci traženja – samoupravljanje, demokratizacija

Sukob sa Staljinom dramatično je ubrzao kolektivizaciju kako bi se u duhu odluka V. kongresa KPJ uspješno dokazala pravovjernost komunističkoj ideologiji. Nakon odluke o kolektivizaciji počela je veoma oštra kampanja kombinirana sa svestranim pritiscima pa i terorom nad seljaštvom i ideološko-propagandnim uvjeravanjima u bolji život u SRZ-ovima. Iako je broj zadruga na teritoriju čitave države do kraja 1949. narastao za gotovo tri puta nego godinu ranije, među seljacima je ubrzo došlo do razočaranja i pobuna zbog prisilnog otkupa, a od 1949./50. i zbog tjeranja u zadruge.⁶⁷ Shvativši da postojeća politika nepotrebno rađa otpor i nanosi mnogo štete, ali i da nema pretjerane koristi od osnivanja zadruga u smislu povećane produktivnosti, 1951. godine se od zadruga i formalno počelo odustajati, a konačna odluka o napuštanju kolektivizacije donesena je 1953. godine te je oblikovana u euforičnom zakonu pod naslovom „Reorganizacija SRZ“.⁶⁸

Potkraj 1949. godine, s ciljem da se pronađe način da se Jugoslavija odmakne od sovjetskog koncepta razvoja privrede, Boris Kidrič, ministar industrije u jugoslavenskoj vladi, i Đuro Salaj, predsjednik Centralnog odbora Jedinostvenih sindikata Jugoslavije, potpisali su „Uputstvo o osnivanju i radu radničkih savjeta državnih privrednih poduzeća“, koje je odmah proslijeđeno odborima republičkih sindikata i poduzećima u kojima su se takvi odbori trebali formirati. Prvi formalni pomak u realizaciji samoupravne ideje dogodio se u lipnju 1950. godine donošenjem „Osnovnog zakona o upravljanju državnim privrednim poduzećima i višim privrednim udruženjima od strane radnih kolektiva“. Tim zakonom trebalo je osigurati „postupni prijelaz državnog vlasništva nad proizvodnim sredstvima, tvornicama, rudnicima, željeznicama u viši stupanj socijalističkog vlasništva“.⁶⁹ Ipak, zbog straha da bi potpuna poslovna autonomija poduzeća mogla dovesti do svojevrzne „anarhije u proizvodnji“ zakonom je utvrđeno da se akumulacija poduzeća i dalje centralizira u lokalne, republičke i savezne investicijske fondove.⁷⁰

Također, kao jedan od najvažnijih idejnih zadataka nametnuto je razdvajanje partijskog i državnog aparata. Na IV. plenumu CK KPJ, održanom 3. i 4. lipnja 1951. godine, usvojena je rezolucija o teorijskom radu KPJ, kojom se dopušta slobodna rasprava o svim javno iznijetim pogledima pojedinih članova partije bez obzira na funkciju. U svrhu decentralizacije i debirokratizacije u državnim službama 1950. dolazi do smanjenja broja saveznih i republičkih

⁶⁷ Bilandžić, 310 – 312; Goldstein 463 – 466.

⁶⁸ Bilandžić, 313; Goldstein, 466.

⁶⁹ Goldstein, 468.

⁷⁰ Bilandžić, 323.

ministarstava, a novom reorganizacijom iduće godine neki su poslovi sa saveznih prenijeti na republičke, te s republičkih na lokalne organe uprave.⁷¹

VI. kongres KPJ, održan početkom studenog 1952. u Zagrebu, kritizirao je staljinistički koncept socijalizma, njegovu teoriju i državnu politiku. Utvrđeno je kako bi Partiju, u skladu s njezinom novom ulogom „*idejnog vaspitača koji pravilno usmjerava i organizuje cjelokupan naš društveni život*“⁷², trebalo preimenovati u Savez komunista Jugoslavije (SKJ). Ipak, Partija je i dalje uglavnom monopolistički dominirala državom i društvom, pa demokratizacija i liberalizacija u punom smislu riječi nisu bile ostvarive, odnosno, bile su ostvarive samo u strogo ograničenim razmjerima.

Na području kulture i umjetnosti dolazi do napuštanja do tada dominantnog socrealizma te se javljaju novi, avangardno-modernistički postupci. Godine 1952. počinje izlaziti književni časopis „Krugovi“, u kojem se promovira znatno slobodniji pristup književnosti, pa se socrealizmu suprotstavlja tzv. „proza u trapericama“ i suvremena tematika. Počinju se slobodnije prevoditi i rehabilitirati djela zapadnih autora, smanjuje se antizapadna kampanja, a jače osuđuje staljinističko-ždanovska proganjana literatura u SSSR-u. Modernizam i avangardizam u umjetničkim disciplinama se nastavlja razvijati i tijekom narednih godina unatoč tome što je jugoslavensko rukovodstvo oko 1955. odlučilo zaustaviti vojno i političko približavanje Zapadu, normalizirati odnose sa poststaljinovskim SSSR-om i promovirati politiku tzv. „trećeg puta“.⁷³

Od 1953. godine počinju se u većem broju izdavati putovnice pa u inozemstvo putuje sve veći broj umjetnika, studenata, sportaša, dok u Jugoslaviju pristižu poslovni ljudi, novinari te sve češće i turisti koji su od 1957. godine mogli ulaziti u zemlju bez viza.⁷⁴

4.4 U novom međunarodnom okruženju

Budući da je do ljeta 1949. ostvorena gotovo potpuna ekonomska blokada Jugoslavije, jugoslavenski izvoz na Istok, koji je 1947. godine iznosio 81% ukupnog izvoza, spao je na niske grane, pa je 1954. iznosi samo 2,8% ukupnog izvoza. Uvoz s Istoka je istovremeno pao sa 76,4% na 0,7% ukupnog uvoza.⁷⁵ Za Jugoslaviju je jedini izraz bio preorijentacija trgovine prema Zapadu, što je bio prvi korak koji je zemlja poduzela u svojoj diplomatskoj revoluciji.

⁷¹ Bilandžić, 470 – 471.

⁷² Goldstein, 473.

⁷³ Bilandžić, 340 – 341; Goldstein, 477 – 479.

⁷⁴ Goldstein, 480.

⁷⁵ Banac, 132.

Godine 1949. Jugoslavija je, zajedno s Indijom i Ekvadorom, izabrana za trećeg nestalnog člana Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda (UN). Nakon toga je jugoslavenska delegacija prvi puta iznijela pred Opću skupštinu UN-a problem odnosa sa SSSR-om i dobila podršku, usprkos snažnom otporu delegacija socijalističkih zemalja. Edvard Kardelj je tom prigodom izložio koncepciju aktivne koegzistencije – važno je učvrstiti mir, uvažiti ravnopravnost i demokratske odnose između zemalja te poštivati nezavisnost svake države, bez uplitanja u njihove unutarnje odnose.⁷⁶

Početak prosinca Jugoslavija je zatražila vojnu pomoć SAD-a, a nakon što je u kolovozu 1950. stvorena zakonska osnova za pružanje pomoći SAD je pružio pomoć u hrani. Sporazum sa SAD-om o vojnoj pomoći potpisan je 1951. godine, a istovremeno su, nakon što je jugoslavenska skupština proglasila prekid ratnog stanja, uspostavljeni i diplomatski odnosi sa Saveznom Republikom Njemačkom.⁷⁷ Do 1955. SAD su Jugoslaviji pružile ekonomsku pomoć vrijednu 598,5 milijuna dolara i vojnu pomoć u iznosu 588,5 milijuna dolara, dok su ostale zapadne zemlje i Svjetska banka pružile zajmove u ukupnom iznosu od preko 400 milijuna dolara.⁷⁸

U rujnu 1951. godine je britanski ministar vanjskih poslova Anthony Eden došao u službeni posjet FNRJ te je tako postao prvi zapadni dužnosnik takvog ranga koji je posjetio Jugoslaviju nakon Drugog svjetskog rata. Tito je 1952. godine otputovao u službeni posjet Velikoj Britaniji, gdje se sastao s premijerom Winstonom Churchillom i mladom kraljicom, a bilo je to njegovo prvo putovanje u inozemstvo nakon 1948. godine, ali i njegov prvi službeni posjet nekoj zapadnoj zemlji.⁷⁹

Čini se kako je od 1953. Tito počeo graditi vanjskopolitičku poziciju kakvu je priželjkivao od 1949. godine – ekvidistanca prema blokovima. Sa Zapadom je uspio izgraditi prešutan dogovor prema kojemu će Zapad nastaviti s pružanjem ekonomske i vojne pomoći Jugoslaviji u zamjenu za očuvanje „neutralne“ pozicije, odnosno nepristupanje vojno-političkim strukturama sovjetskog bloka.⁸⁰

U veljači 1953. godine u Ankari je s dvjema članicama NATO-a, Turskom i Grčkom, potpisan ugovor o prijateljstvu i suradnji, koji je proširen krajem godine, da bi u ljeto iduće

⁷⁶ Goldstein, 481.

⁷⁷ Isto, 482.

⁷⁸ Banac, 138.

⁷⁹ Goldstein, 482.

⁸⁰ Isto, 483.

godine bio potpisan ugovor o savezu, političkoj suradnji i uzajamnoj pomoći, čime je sklopljen tzv. Balkanski pakt.⁸¹

Pretpostavke za normalizaciju odnosa sa istočnoeuropskim zemljama počele su se stvarati nakon Staljinove smrti u ožujku 1953. godine. Razmijenjeni su veleposlanici, obnavljaju se gospodarske, kulturne i sportske veze. Važan korak bio je i dolazak novog sovjetskog vođe, sekretara KPSS-a, Nikite Hruščova u službeni posjet Jugoslaviji krajem svibnja 1955. godine. Hruščov se tom prigodom praktički ispričao za sve što se dogodilo nakon Rezolucije Informbiroa: *„Mi smo temeljito proučili materijale na kojima su se zasnivale teške optužbe i uvrede koje su u ono vrijeme bile uperene protiv rukovodilaca Jugoslavije. Činjenice govore da su ove materijale isfabricirali neprijatelji naroda, prezreni agenti imperijalizma koji su se na prevaru uvukli u redove naše Partije.“*⁸² Na kraju posjeta potpisan je dokument poznat kao Beogradska deklaracija, u kojoj su istaknuta načela na kojima će se zasnivati odnosi dviju zemalja: poštovanje suverenosti, neovisnosti, integriteta i ravnopravnosti u uzajamnim odnosima i odnosima s drugim državama. Ono što je za jugoslavensku stranu bilo posebice važno je da su se obje strane obvezale kako se neće miješati u unutarnje stvari druge države, jer su pitanje društvenog uređenja, društvenog sistema i razvitka socijalizma isključivo stvar svakog naroda.⁸³ Tito je uzvratio posjet u lipnju 1956. godine i tada je potpisana „Deklaracija o odnosima između SKJ i KPSS-a“ (tzv. Moskovska deklaracija) kojom *„Sovjeti priznaju „postojanje različitih putova u izgradnji socijalizma“ te načelo da se suradnja među komunističkim partijama treba zasnivati „na dobrovoljnosti i ravnopravnosti, na prijateljskoj kritici i na drugarskoj razmjeni mišljenja“.*⁸⁴

⁸¹ Goldstein, 482.

⁸² Isto, 485.

⁸³ Isto, 485.

⁸⁴ Isto, 485.

5. SPORT U POSLIJERATNOJ JUGOSLAVIJI

U društvu koje se stvaralo „fizkultura više nije luksuz za izabranu i povlaštenu manjinu, nego je sada na dohvatu svih radnika i cjelokupne omladine a pod općom lozinkom: budi sposoban za rad i obranu Demokratske Federativne Jugoslavije!“⁸⁵ Masovnost, amaterizam, ali i kontrola sportskih aktivnosti od strane politike postaju smjernice razvoja jugoslavenskog poslijeratnog fiskulturnog pokreta.

Velik dio starih sportskih društava je, zbog suradnje s neprijateljskim režimima uspostavljenima na području Jugoslavije tijekom Drugog svjetskog rata, raspušten, a zamjenjuju ih nova, osnovana pod nadzorom komunističkih vlasti.⁸⁶ Tako je, primjerice, gimnastičkom društvu *Sokol*, koje je djelovalo u svim krajevima bivše države, na inicijativu Milovana Đilasa i uz blagoslov Edvarda Kardelja nasilno promijenjeno ime u *Partizan*.⁸⁷ Kao i u ostalim segmentima funkcioniranja društva i na sportskom se polju nedostatak iskustva nadomještao kopiranjem sovjetskog modela. „Možemo se neposredno poslužiti plodovima i uspjesima tih mudrih učitelja masovne i svestrane fizkulture. Oni su našli formule za rad, recepte po kojima svako tvorničko, seosko ili vojničko fizkulturno središte može uspješno vršiti svoje zadatke“⁸⁸, ističe se u novousvojenim osnovama razvoja fizičke kulture.

Kako bi se potaknulo masovno bavljenje sportom bilo je, između ostalog, potrebno izgraditi adekvatne objekte, pa je tako Petogodišnjim planom bilo predviđeno da se u Zagrebu 1948. godine izgradi jedna strijeljana, pet fiskulturnih parkova, zimsko plivalište, umjetno klizalište i biciklistička staza, a računalo se i na dovršetak izgradnje velikog reprezentativnog stadiona u Maksimiru. Za 1949. godinu predviđena je izgradnja ljetnog plivališta, staze za motociklističke trke, fiskulturnog parka i još nekih manjih objekata, a tijekom 1950. su se trebala izgraditi još tri fiskulturna parka i velika gimnastička dvorana. U planu je bila i izgradnja Više škole za fiskulturu u blizini Maksimirskog stadiona te brojnih objekata u Pionirskom gradu.⁸⁹

Budući da je vlast na sport gledala kao na važan faktor u izgradnji „novog čovjeka“ partijske su komisije pažljivo pratile što rade sportaši te otvoreno kritizirale sve negativne

⁸⁵ *Ilustrirane fizkulturne novine*, 9. kolovoza 1945.

⁸⁶ Klasić, 2

⁸⁷ Jurica Korbler, „Zatajena povijest Hajduka: Torcidu su 1950. osnovali agenti Udbe i oficiri JNA (i to u Zagrebu, a ne u Splitu)“, *Jutarnji list*, 26. listopada 2015.

⁸⁸ *Ilustrirane fizkulturne novine*, 14. kolovoza 1945.

⁸⁹ *Narodni sport: ilustrirane fizkulturne novine*, 24. studeni 1947.

pojave u sportu. U izvještaju komisije CK KPH iz 1950. godine navodi se kako se nogometaši tijekom igre međusobno nazivaju raznim pogrđnim imenima, psuju, prijete itd., a grubom i nepravilnom igrom izazivaju fizička obračunavanja, pa i negodovanje publike. Upozoreno je i kako neki igrači ne vode računa o svojem ponašanju i igri čak niti na utakmicama u inozemstvu, a kao primjer se navodi slučaj Srđana Mrkušića, koji je na prvenstvu svijeta u Brazilu fizički napao protivničkog igrača, što je bilo snimljeno za filmski žurnal i poslužilo strancima za prikazivanje igre jugoslavenske reprezentacije. Atletičarka Mira Tucelj stavljena je na stup srama jer je u švicarskom hotelu uzela pribor za jelo. Na udaru su se našla i sportska rukovodstva i klubovi koji nisu dostatno suzbijala ovakvo ponašanje, a nerijetko se prije izricanja kazne gledalo da li je igrač reprezentativac ili ne, te ako je reprezentativac, onda ga se nije kažnjavalo ili ga se blago kažnjavalo.⁹⁰ Posebno su, s obzirom na tezu da sport mora biti amaterski i nekomercijalan, kritizirane pojave koje su upućivale na razvoj profesionalizma. Naime, nogometaši su vrlo brzo počeli dobivati razne povlastice, poput odgovarajućeg posla koji omogućuje malo rada, nabavke namještaja ili pojačane hrana. Dobivali su i dodatne (novčane) nagrade za zalaganje ili za zabijen gol, pa ne čudi da su mnogi igrači pristupili onom klubu koju im je omogućavao bolje uvjete za život, a ne onome prema kojemu su osjećali sportsku naklonost.⁹¹

Istaknuto je kako u sportskoj publici dolazi do nekulturnih ispada, do šovinističkih uzvika i do fizičkog obračunavanja te do diferencijacije na navijače raznih klubova, uz osnivanje navijačkih organizacija poput Torcida. Na utakmici *Lokomotive* i *Partizana* u Zagrebu publika je beogradskim igračima vikala „koljači“, „fuji“, „udri ih“⁹², dok su gledatelji utakmice *BSK – Dinamo* igrače *BSK-a* nazivali četnicima, na što su ovi uzvratili porugama i dobacivanjima. Po završetku utakmice publika je provalila na teren u namjeri da fizički nasrne na igrače *BSK-a* i suca, a porazbijana su i stakla na autobusu u kome su se nalazili *BSK-ovi* igrači.⁹³

Nezadovoljavajućom je ocijenjena i činjenica da su pojedini rukovodioci bili navijači raznih klubova što se negativno odražava u rukovođenju sportom. Tako je predsjednik Fiskulturnog saveza Hrvatske (FISAH) Čalić detektiran kao navijač *Dinama*, čiji je pak veliki protivnik bio član izvršnog odbora FISAH-a Vračarić, dok je član sekretarijata FISAH-a Mladen Delić prepoznat kao navijač *Hajduka*. Pojedini rukovodioci imali su i svoj stav prema

⁹⁰ Marina Štambuk-Škalić, ur., *Zapisnici Politbiroa Centralnog komiteta Komunističke partije Hrvatske: 1945 – 1952.*, sv.2, ur. ser. Branislava Vojnović (Zagreb: HDA, 2006), 581 – 582.

⁹¹ Isto, 583 – 584.

⁹² Korbler, „Zatajena povijest Hajduka“.

⁹³ Štambuk-Škalić, 586.

pojednim igračima raznih klubova te su ga nerijetko iznosili prilikom sastavljanja timova i određivanja reprezentativaca.⁹⁴

Sportskim tiskovinama se zamjeralo da se prvenstveno bave vrhunskim društvima i klubovima te međunarodnim utakmicama, a od sportova najviše nogometom. Sportske novinare se optužilo da su navijači različitih klubova i da se to se osjeća u njihovom prikazivanju utakmica, tako što se izgredi od strane igrača ili publike ne obrađuju i ne vodi se energična borba protiv njih. „Narodnom sportu“, službenom organu FISAH-a, zamjeren je što su mu stranice pune komentara, prikaza, kritika, osvrti, humoreski i sl., a malo se pažnje posvećuje provinciji i važnijim granama jugoslavenskog sporta poput streljaštva, gimnastike, konjičkog sporta itd.⁹⁵

⁹⁴ Štambuk-Škalić, 587.

⁹⁵ Isto, 591.

6. SPORTSKE VEZE JUGOSLAVIJE SA SSSR-OM I OSTALIM DRŽAVAMA „NARODNE DEMOKRACIJE“ DO REZOLUCIJE INFORMBIROA

Jugoslavija je u periodu od završetka Drugog svjetskog rata do donošenja Rezolucije Informbiroa odlične veze sa SSSR-om i ostalim komunističkim zemljama u Istočnoj Europi, osim na političkom, vojnom, kulturnom i znanstvenom području, gradila i na sportskim borilištima. Posebno je veliko uzbuđenje nastupilo kada je delegacija sovjetskih sportskih rukovodilaca, stručnjaka, nastavnika, trenera i sportaša za svoje prvo studijsko putovanje van SSSR-a izabrala upravo Jugoslaviju.⁹⁶ Nakon dolaska u Beograd 1. rujana 1945., članovi sovjetske delegacije su u narednih mjesec dana obilazili Jugoslaviju, družili se sa sportašima, vojnicima i običnim građanima te prisustvovali brojnim sportskim događajima na kojima su i demonstrirali svoja sportska umijeća.⁹⁷ Unatoč činjenici da među gostima iz SSSR-a nije bilo nogometaša jedno od najposjećenijih predavanja o sovjetskom sportu bilo je ono sveučilišnog profesora i nogometnog rukovodioca Mihaila Tovarovskog, koji je beogradske nogometaše i trenere upoznao s načinom na koji je nogomet organiziran u SSSR-u, s brojem klubova i nogometaša, sa ulogom trenera, sudaca itd.⁹⁸

U kontekstu ovoga, za jugoslavenski sport iznimno bitnog događaja, zanimljivo je spomenuti kako se, neposredno uoči dolaska sovjetske fiskulturne delegacije, sa studijskog putovanja po Sovjetskom Savezu vratila delegacija jugoslavenske omladinske organizacije, koja je tijekom putovanja dobila brojne poklone. Mladi Jugoslaveni posebno su istaknuli poklon sovjetske omladine koji se sastojao od 50 nogometnih lopti te pehara, za koji je odlučeno da će se svake godine dodjeljivati najboljoj jugoslavenskoj nogometnoj ekipi.⁹⁹

Jesen i zimu 1945. godine, nakon završetka natjecanja u domaćem prvenstvu i kupu, dva najbolja sovjetska tima odlučila su provesti na međunarodnim turnejama. Sovjetski prvaci, nogometaši moskovskog *Dinama* prihvatili su pozivnicu da odigraju nekoliko utakmica u

⁹⁶ Sovjetsku delegaciju činili su između ostalih: Ivan Isajević Nikiforov (potpredsjednik Svesaveznog komiteta za fiskulturu i sport Sovjetskog Saveza), Aleksandar Pugačevski (prvak Sovjetskog Saveza u trčanju na 800 i 1500 m), Nina Dumbadze (rekorderka u bacanju diska), G. V. Vasiljev (docent fiskulture i šef katedre Lenjingradskog instituta za fiskulturu), Vitalij Ušakov (plivač), Leonid Meškov (plivač), Jevgenija Sečenova (atletičarka) i dr. Vidi: *Ilustrirane fizkulturne novine*, 4. rujna 1945.

⁹⁷ Plivači Meškov i Ušakov nastupili su na plivačkom prvenstvu Jugoslavije u Ljubljani te na večernjoj plivačkoj priredbi na plivalištu »Mladost« u Zagrebu, dok su Nina Dumbadze, Nikolaj Ozolin, Aleksandar Pugačevski i Jevgenija Sečenova u Zagrebu sudjelovali na atletskom prvenstvu Demokratske Federativne Jugoslavije. Isto, 11. rujna 1945., 18. rujna 1945.

⁹⁸ Klasić, 3.

⁹⁹ Isto, 3.

Ujedinjenom Kraljevstvu, središtu svjetskog nogometa. *Dinamo* je, pojačan Vselovodom Bobrovom iz *Centralnog doma Crvene armije* (CDKA) i dvojicom igrača lenjingradskog *Dinama*, stigao u Veliku Britaniju 4. studenog, te je u sljedećih mjesec dana odigrao utakmice s *Chelseajem* (3:3), *Cardiff Cityjem* (pobjeda *Dinama* 10:1), *Arsenalom* (pobjeda *Dinama* 4:3) te *Glasgow Rangersima* (2:2).¹⁰⁰ Nastupi *Dinamove* momčadi izazvali su mnogo ushićenja i hvalospjeva u sovjetskom, ali i u onom britanskom tisku.¹⁰¹ O odličnom nastupu sovjetskih nogometaša izvještavale su i u jugoslavenske tiskovine, uz neprikriveno navijanje i često vrlo tendenciozne naslove.¹⁰²

Sovjetski viceprvak i pobjednik kup natjecanja 1945. godine, moskovski CDKA, za destinaciju svoje turneje odabrao je Jugoslaviju, što je izazvalo oduševljenje javnosti i nogometnih domaćina. Moskovski nogometaši odigrali su četiri utakmice pobijedivši beogradske timove *Partizan* (4:3) i *Crvenu Zvezdu* (3:1), te splitski *Hajduk* (2:0). Najjači otpor pružila je reprezentacija grada Zagreba odigraivši neriješeno 2:2.¹⁰³ Sve su utakmice bile izvrsno posjećene te su se pretvorile „u burnu manifestaciju bratstva i jedinstva slavenskih naroda“.¹⁰⁴

Slika 1: Narodni sport: izvještaj s utakmice splitskog Hajduka i moskovskog CDKA¹⁰⁵

¹⁰⁰ Robert Edelman, *Serious Fun: a history of spectator sports in USSR* (New York: Oxford University Press, 1993), 87-90; James Riordan, *Sport in Soviet Society: Development of Sport and Physical Education in Russia and USSR* (New York: Cambridge University Press, 1980), 366.

¹⁰¹ Tako je „Manchester Guardian“ već nakon remija s *Chelseajem* zabilježio: „Thousands of people swarmed on the field and tried to chair the Russian team to the dressing room at the end of their great match with Chelsea at Stamford Bridge yesterday. The result was a draw of three goals each but on the day's play Dynamo should have won with a comfortable margin to spare. . . . Apart from weak finishing the Russians surprised everyone by their skill. They are up to the highest international standard.“ Citirano prema: Edelman, 89.

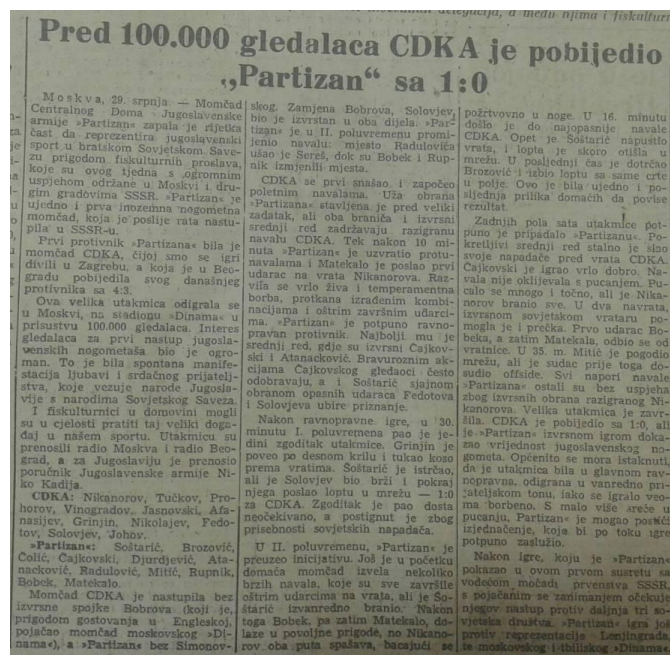
¹⁰² Klasić, 3.

¹⁰³ *Narodni sport*, 10. prosinca 1945., 17. prosinca 1945., 31. prosinca 1945.

¹⁰⁴ Isto, 17. prosinca 1945.

U Sovjetskom Savezu su u ožujku 1946. boravili tenisači Franjo Punčec, Dragutin Mitić i Josip Palada, koji su odigrali nekoliko susreta protiv domaćih tenisača. Punčec je pobijedio svesaveznog prvaka Nikolaja Ozerova (*Spartak Moskva*) rezultatom 6:2, 6:1, 6:3, Mitić je bio bolji od S. Belic-Gejmana (*Dinamo Moskva*) sa 3:6, 6:3; 6:3 i 6:3, dok je iskusni Josip Palada pobijedio B. Novikova (*Dinamo Moskva*) sa 6:2, 6:1 i 6:2. U igri parova Punčec i Mitić su svladali Belica i E. Korbuta sa 6:1, 6:2 i 6:3.¹⁰⁶

Nogometaši beogradskog *Partizana* su, na poziv Svesaveznog komiteta za fiskulturu i sport SSSR-a, od 15. srpnja do 5. kolovoza 1946. bili na turneji po SSSR-u, te im je tako pripala čast da budu prva inozemna nogometna momčad koja je nastupila u SSSR-u nakon rata. U prvoj utakmici, koju su prenosili Radio Moskva i Radio Beograd, *Partizan* je, pred 100 000 gledatelja na stadionu moskovskog *Dinama*, izgubio od CDKA (0:1). Potom su svladali reprezentaciju grada Lenjingrada te *Dinamo Tbilisi* (obje utakmice završile su rezultatom 2:1), dok su u susretu s moskovskim *Dinamom* uvjerljivo poraženi (1:4).¹⁰⁷

Slika 2: Izvještaj s utakmice CDKA Moskva - Partizan Beograd u Narodnom sportu¹⁰⁸

Istovremeno je Sovjetski Savez posjetila i delegacija Fiskulturnog saveza Jugoslavije (FISAJ), a generalni sekretar FISAJ-a Miroslav Kreačić, po povratku u domovinu je izjavio: „Našu delegaciju i momčad Centralnog doma Jugoslavenske armije »Partizan« su na svakom koraku najtoplije i bratski dočekivali. Na čitavom našem putu, u svakom susretu mi smo

¹⁰⁵ Narodni sport, 17. prosinca 1945.

¹⁰⁶ Isto, 1. travnja 1946

¹⁰⁷ Isto, 30. srpnja 1946., 5. kolovoza 1946., 12. kolovoza 1946.,

¹⁰⁸ Isto, 30. srpnja 1946.

*osjetili veliku ljubav sovjetskog naroda prema novoj Jugoslaviji, prema našim narodima, našoj omladini. Velika je i ogromna ljubav sovjetskih naroda prema našem voljenom maršalu Titu. Teško je opisati našu radost kada su nam članovi jedne delegacije iz Azerbejdžana pričali kako kod njih narod pjeva narodne pjesme o slavnom junaku i velikom borcu za slobodu, Titu...*¹⁰⁹

U Pragu je krajem travnja i početkom svibnja 1947. održano V. europsko prvenstvo u košarci, na kojemu je nastupilo četrnaest reprezentacija, a među njima po prvi puta i reprezentacija SSSR-a. Prvi protivnik sovjetskim košarkašima bila je upravo reprezentacija FNRJ, a utakmica je završen uvjerljivom pobjedom Sovjeta (50:11). SSSR je naposljetku osvojio naslov prvaka Europe, nakon što je u finalu svladao Čehoslovačku, dok je Jugoslavija zauzela pretposljednje, trinaesto mjesto.¹¹⁰

U prosincu 1947. u Moskvi je održan veliki šahovski turnir u spomen na velikog ruskog majstora Čigorina, a među 16 predstavnika slavenskih zemalja našla su se i dva jugoslavenska šahista, dr. Petar Trifunović i Svetozar Gligorić. Nakon 28 dana turnir je završen pobjedom domaćeg predstavnika Mihaila Botvinka, koji je prikupio 11 bodova. Dr. Trifunović završio je turnir na 9. mjestu, izgubivši samo 2 susreta, ali remiziravši u njih čak 10, a mjesto iza njega plasirao se Gligorić.¹¹¹

6.1 Susreti sa sportašima iz ostalih zemalja „narodne demokracije“ do Rezolucije Informbiroa

Jugoslavija je, osim sa sovjetskim fiskulturnim djelatnicima i sportašima, negovala vrlo dobre odnose i sa nacionalnim savezima i momčadima te klubovima iz ostalih europskih zemalja Istočnog bloka. Tako je vrlo brzo nakon završetka Drugog svjetskog rata, od 26. kolovoza do 9. rujna 1945., u suradnji jugoslavenskog i bugarskog biciklističkog saveza održana etapna biciklistička utrka od Jadrana do Crnog mora (Trst – Ljubljana – Zagreb – Virovitica – Osijek – Beograd – Kraguljevac – Niš – Sofija – Plovdiv – Sliven Varna) u ukupnoj duljini 1 600 kilometara. Na utrci je nastupilo 48 vozača: 12 Bugara, 12 Hrvata, 12 Srba i 12 Slovenaca.¹¹²

Bratstvo sa sportašima iz komunističkih zemalja posebno je negovano na nogometnim travnjacima. Tako su nogometaši *Crvene Zvezde* od 10. do 27. rujna 1945. gostovali u

¹⁰⁹ *Narodni sport*, 26. kolovoza 1946.

¹¹⁰ Isto, 18. travnja 1947., 5. svibnja 1947.

¹¹¹ Isto, 1. prosinca 1947., 29. prosinca 1947.

¹¹² *Ilustrirane fizikturne novine*, 9. kolovoza 1945.

Rumunjskoj, gdje su u četiri odigrane utakmice ostvarili dvije pobjede (protiv reprezentacije grada Bukurešta i protiv reprezentacije grada Temišvara), jednom igrali neodlučeno (sa reprezentacijom provincije) i jedan put su poraženi (od rumunjske reprezentacije).¹¹³ Nogometna selekcija grada Praga je, pak, prilikom svečane proslave oslobođenja Beograda pobijedila na igralištu »20. oktobra« momčad *Partizana* rezultatom 4:1, u utakmici koja je bila „našim nogometašima prva međunarodna igra u oslobođenoj domovini“.¹¹⁴

Splitski *Hajduk* i zagrebački *Dinamo* su u ožujku 1946. godine bili na turneji po Čehoslovačkoj. Prvak grada Zagreba je najprije rezultatom 2:1 pobijedio vrlo kvalitetnu momčad praške *Slavije*, da bi nekoliko dana kasnije izgubio od najbolje čehoslovačke momčadi *Sparte* iz Praga rezultatom 0:2. *Hajduk* je pak, pojačan trojicom igrača beogradskog *Partizana* (Šoštarić, Brozović, Bobek), u sedam utakmica ostvario svih sedam pobjeda, pobijedivši redom *Viktoriju Žižkov*, *Bohemians*, *Malacki*, *Židenice*, *Šlesku Ostravu*, *Kostelec* i *Aston Vilu*.¹¹⁵ Zanimljivo, nogometna reprezentacija FNRJ je također svoj prvi inozemni nastup imala u Čehoslovačkoj, na proslavi Dana pobjede 1946. godine. Pred oko 50 000 gledatelja, na obnovljenom stadionu *Sparte*, Jugoslaveni su slavili protiv domaće reprezentacije 2:0. Ove dvije reprezentacije ponovno su se sastale u rujnu na igralištu Centralnog doma Jugoslavenske armije u Beogradu, a pobjeda je ponovno pripala Jugoslaviji (4:2).¹¹⁶

Najbolji tenisači Čehoslovačke i Jugoslavije susrele su se iste godine u Pragu, u 2. kolu Davis Cupa, a bolji su bili Jugoslaveni ukupnim rezultatom 3:2. Potom su jugoslavenski tenisači u Parizu savladali reprezentaciju Francuske, da bi ih u finalu Europske zone Davis Cupa porazila Švedska rezultatom 3:2. Čehoslovački tenisači su svojim jugoslavenskim kolegama uzvratili godinu dana kasnije, u finalu Euroafričke zone, kada su ih na stadionu na Šalati uvjerljivo savladali rezultatom 5:0.¹¹⁷

U svibnju 1946. godine je u Zagrebu gostovala bugarska košarkaška momčad *Septemvri*, čiji je jedan od pokrovitelja bio i Georgi Dimitrov, te je odigrala dvije utakmice na igralištu na Šalati protiv domaće *Slavije*. Nakon što su gosti u prvom susretu odnijeli uvjerljivu pobjedu

¹¹³ *Ilustrirane fizkulturne novine*, 9. listopada 1945.

¹¹⁴ Isto, 23. listopada 1945.

¹¹⁵ *Narodni sport*, 4. ožujka 1946., 11. ožujka 1946., 18. ožujka 1946.

¹¹⁶ Isto, 14. svibnja 1946., 30. rujna 1946.

¹¹⁷ Isto, 3. lipnja 1946., 17. lipnja 1946., 22. srpnja 1946., 21. srpnja 1947.

(40:18), druga je utakmica, nakon čak pet produžetaka od po pet minuta, zbog mraka morala biti prekinuta te je završila neriješenim ishodom (25:25).¹¹⁸

Stolnotenisači (Dolinar, Harangozo, Kosi) su se u studenom 1946. na turneji po Čehoslovačkoj vrlo uspješno takmičili s momčadima iz Bratislave, Trnave, Novih Zamki, Nitre, Topolčana, Blanskog, Jablonca, Plzena, a jedini uvjerljiv poraz nanijela im je izabrana vrsta Čehoslovačke u Pragu.¹¹⁹

Početak 1947. godine su nogometaši *Zagreba* na gostovanju u Mađarskoj, što je bilo prvo poslijeratno gostovanje jedne nogometne momčadi NR Hrvatske u toj zemlji, pobijedili u sve tri utakmice koje su odigrali. Najprije su u Pečuhu svladali jednu od najboljih provincijalnih momčadi u Mađarskoj, *PVSC*, rezultatom 7:2, potom su u Bataszeku bili bolji od reprezentacije željezničara (8:4), a u trećoj su utakmici, u Nagy Kaniszi svladali *MAORT* sa 3:1.¹²⁰

U travnju 1947. su nogometaši sofijskog *Levskog* prvi puta nakon šest godina gostovali u Zagrebu. Osim što su odigrali prijateljsku utakmicu sa *Dinamom*, koja je završila minimalnom pobjedom domaće momčadi (1:0), bugarski su nogometaši razgledali znamenitosti Zagreba te posjetili Sljeme, a bili su i primljeni u Fiskulturnom savezu Hrvatske.¹²¹ Nekoliko dana kasnije *Dinamo* se u Zagrebu ogledao i protiv mađarskog *Vasasa* te pobijedio rezultatom 3:1. „Narodni sport“ u izvještaju s utakmice je zabilježio: „*Premda su igrači »Vasasa« bili u tehničkom pogledu bolja momčad od »Dinama«, ipak su oni pretrpjeli poraz, i to samo zahvaljujući nedovoljnoj odlučnosti i slabom pucanju navalnog reda. Prema situacijama na igralištu, prema terenskoj nadmoći i tehničkoj spremi, rezultat od 3:1 je previsok, premda je pobjeda zaslužena*“.¹²²

U Pragu je u ljeto 1947. godine, u okviru proslave Svjetskog omladinskog festivala, održano atletske natjecanje na kojem su sudjelovali brojni atletičari iz Poljske, Jugoslavije, Italije, Rumunjske itd. Jugoslavenski su sportaši ostvarili dvije pobjede – Sabolović u utrci na 400 m, a Vujčić u bacanju koplja (61,75 m). Na stolnoteniskom turniru Jugoslavija je zauzela drugo mjesto nakon finalnog poraza od Čehoslovačke 4:3, a jedan od najvrjednijih rezultata

¹¹⁸ *Narodni sport*, 21. svibnja 1946.

¹¹⁹ Isto, 11. studeni 1946., 25. studeni 1946., 2. prosinca 1946.

¹²⁰ Isto, 13. siječnja 1947.

¹²¹ Isto, 8. travnja 1947.

¹²² Isto, 21. travnja 1947.

bila je pobjeda Vilima Harangoza nad svjetskim prvakom Bogumilom Vanom sa 2:1 u setovima.¹²³

Prijateljska nogometna utakmica između reprezentacija Jugoslavije i Poljske odigrana je u listopadu 1947. na stadionu CDJA u Beogradu, a završila je uvjerljivom pobjedom domaće reprezentacije od čak 7:1. Gosti su počasni pogodak postigli u 35. minuta drugog poluvremena, a publika ga je pozdravila „*dugim pljeskom*“.¹²⁴

Početak 1948. godine su hokejaši *Partizana* boravili u Budimpešti, gdje su se pripremati za nastup na turniru koji se održao u tom grad, dok su Jože Biber i Igor Budkov u Pragu imali sistematske treninge pod paskom istaknutih čehoslovačkih trenera.¹²⁵

6.1.1 Balkanske igre

Odlični odnosi Jugoslavije, Rumunjske, Bugarske i Albanije dodatno su potvrđeni na dvodnevnoj konferenciji fiskulturnika balkanskih zemalja u Sofiji početkom 1946., na kojoj je donesena odluka o formiranju Balkanskih igara, koje su zamišljene „*kao manifestacija nove, svestrane fizičke kulture slobodnih balkanskih naroda, sa utakmicama u svim glavnim granama sporta i prikazom rada masovnih organizacija fizičke kulture. Bit će to Spartakijada Balkana, svestrane igre i narodne svečanosti sloge i iskrenog prijateljstva.*“¹²⁶ Odlučeno je da će se održati natjecanja u boksu, odbojci, košarci, plivanju, skijanju (bez sudjelovanja Albanije), strijeljanju, stolnom tenisu (bez Bugarske), biciklizmu, motociklizmu (bez Albanije i Jugoslavije), tenisu, gimnastici, šahu i konjičkim sportovima. Sudionici konferencije su odlučili i da se, uz Balkanske igre, održe i Balkanska prvenstva, pa je Rumunjskoj pripala čast da 9. i 10. ožujka na Sinaju organizira Skijaško prvenstvo Balkana u alpskoj kombinaciji, na koje su pozvali i predstavnike Sovjetskog Savez, Čehoslovačke, Mađarske i Poljske, a koji su nastupili izvan konkurencije.

U prvoj godini održavanja Balkanskih igara jugoslavenski su sportaši ponijeli titule prvaka Balkana u skijanju, gimnastici na spravama u muškoj i ženskoj konkurenciji, gađanju vojničkom puškom, plivanju, vaterpolu, šahu, košarci (žene) i atletici, dok su odbojkašice i odbojkaši zauzeli drugo mjesto, baš kao i nogometna reprezentacija.¹²⁷

¹²³ *Narodni sport*, 11. kolovoza 1947.

¹²⁴ Isto, 20. listopada 1947.

¹²⁵ Isto, 12 siječnja 1948.

¹²⁶ Isto, 14. siječnja 1946.

¹²⁷ Isto, 18. ožujka 1946., 15. srpnja 1946., 30. rujna 1946., 14. listopada 1946.

Na novom sastanku fiskulturnih rukovodioca balkanskih zemalja, potkraj 1946., odlučeno je da se uspostavi stalno tajništvo Balkanskih igara sa sjedištem u Beogradu. Također je donesena odluka da se natjecanje u nogometu iduće godine neće, kao što je to bio slučaj tijekom 1946., održati samo u jednoj zemlji već u raznim mjestima sudjelujućih zemalja prema utvrđenom rasporedu, u periodu od svibnja do listopada. Sastanku su prisustvovali i delegati Mađarske, kojima je ispunjena želja da se i njihove zemlja uključi u Balkanske igre 1947. godine.¹²⁸

Tijekom 1947. jugoslavenski su se predstavnici okitili titulama prvaka Balkana u alpskoj kombinaciji, boksu, muškoj i ženskoj odbojci, cestovnom biciklizmu (Milan Poredski cestovni prvak Balkana), u preciznom gađanju iz vojničkog pištolja (ekipno). Vaterpolisti i nogometaši su zauzeli drugo mjesto, baš kao i gimnastičarke i gimnastičari te šahisti, a treće mjesto su osvojili hrvači te strjeljači u gađanju vojničkom puškom brzom paljbom i u gađanju malokalibarskom puškom.¹²⁹

Na IV. balkanskoj fiskulturnoj konferenciji, održanoj u glavnom gradu Jugoslavije sudjelovali su delegati Albanije, Bugarske, Rumunjske, Mađarske, Slobodnog teritorija Trsta i Jugoslavije. Drugoga dana konferencije raspravljalo se o proširenju balkanskih igara za 1948. i 1949. godinu. Sve delegacije su se složile kako su uvjeti za suradnju s Čehoslovačkom i Poljskom ispunjeni te se može krenuti u poduzimanje konkretnih mjera i veće inicijative u pravcu suradnje s ovim narodima. Uzimajući u obzir termin održavanja Olimpijskih igara u Londonu doneseni su zaključci o rasporedu i mjestima odvijanja balkanskih prvenstava u 1948. godini, a odlučeno je i da se osim prvenstvenih takmičenja između država učesnica održi i veći broj turnirskih natjecanja, poput međunarodnog plivačkog i vaterpolo turnira u Albaniji, turnira konjičkih sportova u Bugarskoj, rukometnog turnira u Mađarskoj ili turnira u stolnom tenisu u Jugoslaviji. Planirana su i natjecanja u motociklizmu, jedrenju na vodi, sportskom zrakoplovstvu itd.¹³⁰ Naknadno je odlučeno da će Poljska svoje predstavnike na Balkanskim igrama 1948. godine imati u gimnastici, atletici, košarci, odbojci, biciklizmu, gađanju, plivanju, rukometu i stolnom tenisu, a od 1949. i u nogometu, dok su Čehoslovaci trebali nastupiti u košarci, odbojci, boksu, šahu, atletici (žene), desetboju, utrci s preponama i partizanskom maršu te od 1949. i u skijanju i nogometu.¹³¹

¹²⁸ *Narodni sport*, 9. prosinca 1946., 16. prosinca 1946.

¹²⁹ Isto, 24. ožujka 1947., 26. svibnja 1947., 2. lipnja 1947., 11. kolovoza 1947., 8. rujna 1947., 15. rujna 1947., 22. rujna 1947., 13. listopada 1947., 10. studeni 1947.

¹³⁰ Isto, 3. studeni 1947., 10. studeni 1947.

¹³¹ Isto, 19. siječnja 1948., 26. siječnja 1948.

7. SPORTSKA BLOKADA JUGOSLAVIJE NAKON ZAČETKA SUKOBA

S obzirom na apsolutnu politizaciju komunističkih društava bilo je neminovno da se politički sukob Jugoslavije i Informbiroa prenese i na sportska borilišta. Tjedan dana nakon donošenja „Rezolucije“, oko 4 000 „fiskulturnika i fiskulturnica Jugoslavije, omladinaca i omladinki, predstavnika Jugoslavenske armije, snažnih mornara s obala Jadrana“¹³² stiglo je u Prag na Svesokolski slet „da reprezentiraju novu, Titovu Jugoslaviju, da zajedno s bezbrojnim fiskulturnicima iz prijateljskih zemalja manifestiraju drugarsku solidarnost, da pokažu svoja dostignuća, svoj neumorni rad,...“.¹³³ No, jugoslavenske vježbače su prilikom prolaska kraj redakcije lista „Rude Prava“, koji je, inače, prvi objavio tekst „Rezolucije“, dočekali demonstrativno zatvoreni prozori, na večeru su morali čekati sedam sati, dolazilo je do pretresa prostorija u kojima su stanovali, te su dugotrajno čekali na probe ili opetovano nastupali po neobično hladnom vremenu. Naknadno su iz filma *Svesokolski slet u Pragu* izbačene scene u kojima su se vidjeli nastupi jugoslavenskih vježbača.¹³⁴

Dana 29. srpnja 1948. godine, točno mjesec dana nakon donošenja „Rezolucije“, ali i mjesec dana nakon početka Berlinske blokade, prvog konkretnog hladnoratovskog sukoba između SSSR-a i Zapada, u Londonu su otvorene prve poslijeratne Olimpijske igre. Sport je tijekom Hladnog rata postao važno sredstvo dokazivanja superiornosti nad suparničkim blokom, a poraz od neprijatelja, pa makar i na atletskoj stazi ili zelenom travnjaku, smatrao se sportskim, ali i političkim neuspjehom.¹³⁵ Međunarodni olimpijski odbor je odgađao s dodjeljivanjem pozivnice za londonske Igre SSSR-u, a Sovjeti su istovremeno raspravljali o potrebi sudjelovanja. Staljin je, navodno, bio spreman poslati sovjetsku ekipu, no uoči početka Igara su mu vodeći ljudi sovjetskog sporta kazali kako mu ne mogu zagarantirati ukupnu pobjedu te je on odlučio pričekati do slijedeće Olimpijade.¹³⁶

Jugoslavija je pak, suočena s novonastalom političkom situacijom, odlučila u London poslati 90 sportaša, koji su nastupili u atletici, plivanju, vaterpolu, nogometu, biciklizmu, vježbanju na spravama i veslanju. Ivan Gubijan je sa hicem od 54,27 metara osvojio drugo mjesto u bacanju kladiva, iza nedodirljivog Mađara Nemetha (56,07 metara), dok su

¹³² *Narodni sport*, 5. srpnja 1948.

¹³³ Isto, 5. srpnja 1948.

¹³⁴ Isto, 21. listopada 1949.

¹³⁵ Klasić, 5.

¹³⁶ Edelman, 80.

nogometaši, nakon polufinalne pobjede nad domaćinom, u finalu poraženi od Švedske te su se kući vratili sa srebrnom medaljom oko vrata.¹³⁷

U Bukureštu je 6. i 7. rujna 1948. održana konferenciji Komiteta balkansko-srednjoeuropskih igara. Konferenciji nisu prisustvovala delegacije Albanije i Bugarske, a sekretar balkansko-srednjoeuropskih igara G. Likiardopol je pismenim putem obavijestio delegate na konferenciji kako Rumunjska neće više nastupati na igrama te da on sam daje ostavku na svoj položaj. Delegacije Mađarske, Poljske i Čehoslovačke predložile su da se igre prekinu i da se sazove nova konferencija na kojoj bi se riješilo pitanje daljnjih sportskih odnosa između Jugoslavije i zemalja „narodne demokracije“, kao i daljnje organizacije ovog takmičenja. Naposljetku je odlučeno da se organizacija slijedećeg sastanka povjeri Mađarskoj, da se detaljan dnevni red stavi na znanje svim zainteresiranim zemljama, kao i SSSR-u, za koji je odlučeno da se pozove da prisustvuje sastanku.¹³⁸

Potkraj rujna 1948. u Bukureštu je održano međunarodno atletsko natjecanje, koje je trebalo zamijeniti Balkansko-srednjoeuropske igre, no jugoslavenski fiskulturnici na njega nisu bili pozvani. „Narodni sport“ je događaj, u članku pod naslovom *Sektaši na djelu*, prokomentirao slijedećim riječima: „*Krnje takmičenje u Bukureštu ne služi sportskoj suradnji demokratskih zemalja. Ono je plod klevetničke hajke protiv naroda Jugoslavije. Međutim, ova čudovišna kampanja će prestati, a naši »kritičari« postidjet će se zbog nepravednih uvreda nanesenih našim narodima, našoj Partiji, našem partijskom i državnom rukovodstvu.*“¹³⁹

Novi incident dogodio se u siječnju 1949. godine u Bratislavi na stolnoteniskom turniru. Jugoslavensku stolnotenisku reprezentaciju pozvao je na ovo natjecanje redovnim putem organizator turnira, odbor za stolni tenis Slovenske sokolske rade. No, po dolasku jugoslavenskih stolnotenisača u Bratislavu, i uoči susreta sa reprezentacijom Čehoslovačke, od njih je zatraženo da u natjecanju sudjeluju pojedinačno, a ne kao jugoslavenska ekipa. Zahtjev je odbijen, a vodstvo jugoslavenske ekipe je ponudilo organizatoru natjecanja da jugoslavenska reprezentacija odigra prijateljski susret s Čehoslovačkom te, eventualno, i sa Austrijom i Mađarskom, no Mađari su to odbili, tvrdeći kako imaju zabranu od svojih vlasti da igraju protiv Jugoslavije.¹⁴⁰

Iako je prvotno bilo planirano da jugoslavenski predstavnici krajem siječnja i početkom veljače 1949. godine nastupe na VIII. svjetskim studentskim igrama u Čehoslovačkoj,

¹³⁷ Klasić, 6; Narodni sport, 2. kolovoza 1948.

¹³⁸ Narodni sport, 13. rujna 1948.

¹³⁹ Isto, 27. rujna 1948.

¹⁴⁰ Isto, 17. siječnja 1949.

Centralni komitet Narodne omladine Jugoslavije je potkraj siječnja uputio pismo sekretarijatu Međunarodnog saveza studenata u Pragu, kojim ga je obavijestio kako Narodna omladina Jugoslavije ipak neće sudjelovati na ovom natjecanju. Kao razlog odustajanja navedena su negativna iskustva koja su jugoslavenski sportaši imali prilikom nedavnih nastupa u Čehoslovačkoj – neprijateljski postupci prema jugoslavenskim fiskulturnicima za vrijeme XI. svesokolskog sleta u Pragu u srpnju 1948. godine, sprječavanje jugoslavenskih atletičara, koji su trebali nastupiti na međunarodnim maratonskim takmičenjima u Košicama, da uđu u Čehoslovačku bez ikakvog povoda i razloga te uvrede i neprijateljski postupci prema jugoslavenskoj stolnoteniskoj ekipi na turniru »Dunavski pehar« u Bratislavi. Zaključeno je kako nema nikakve garancije da jugoslavenski studenti-sportaši neće biti ponovno podvrgnuti sličnim uvredama i neprijateljskim postupcima te stoga Jugoslavija neće poslati svoje predstavnike na studentske igre.¹⁴¹

Ipak je i u ovom periodu povremeno moralo doći do susreta jugoslavenskih sportaša sa donedavnom informbiroovskom braćom, kao što je to bio slučaj na Svjetskom prvenstvu u stolnom tenisu, kojemu je domaćin bio Stockholm. Jugoslavenski predstavnici Vilim i Tibor Harangozo te Josip Vogrinc odigrali su mečeve protiv Mađara Soosa te svjetskog doprvaka, Čehoslovaka Vane.¹⁴²

Činjenicu da su od druge polovice 1948. godine jugoslavenski sportaši imali svakoga dana sve manje susreta sa sportašima iz SSSR-a i sportašima iz zemalja „narodne demokracije“, u svojem je govoru na Prvom kongresu Fiskulturnog saveza Hrvatske, održanom 20. ožujka 1949., istaknuo i Miroslav Kreačić, generalni sekretar Fiskulturnog saveza Jugoslavije. Kazao je kako je u razdoblju od oslobođenja zemlje do „Rezolucije“ Jugoslavija imala oko 830 međunarodnih susreta, od kojih je 650 otpalo na susrete sa SSSR-om i ostalim komunističkim državama u Europi. Naglasio je kako je Jugoslavija bila inicijator i osnivač Balkanskih igara te je pomogla izgradnji međunarodnog ugleda Balkansko-srednjoeuropskih igara. Poentirao je rečenicom „*Naši »principijelni kritičari« čine kao i na svim drugim poljima tako i na polju sporta sve što je moguće, da nas izoliraju, da nam prave smetnje, da ometu svaku vezu pored ostalog i zbog toga, da se ne čuje i ne vidi istina o našoj zemlji*“.¹⁴³

¹⁴¹ *Narodni sport*, 31. siječnja 1949.

¹⁴² Isto, 14. veljače 1949.

¹⁴³ Isto, 21. ožujka 1949.

Koliki je bio pritisak SSSR-a na jugoslavenski sport odlično oslikava podatak da je predsjednik Veslačkog saveza Jugoslavije u Njemačkoj nabavio nove čamce, no, kada je došao do sovjetske zone, oni su mu željeli oduzeti čamce, pa ih je, kako bi ih spasio, morao vratiti tvornici. Nakon tog događaja Jugoslavija je počela samostalno proizvoditi veslačke čamce.¹⁴⁴

Od 10. do 18. rujna 1949. u Pragu se održavalo Svjetsko prvenstvo u odbojci, na koje se pravovremeno prijavila i reprezentacija Jugoslavije. Dana 2. rujna je iz ambasade Čehoslovačke Republike javljeno Fiskulturnom savezu Jugoslavije da se jugoslavenskim reprezentativcima neće izdati ulazne vize. Tri dana kasnije o tome je, od ambasade obaviješteno i Ministarstvo vanjskih poslova FNRJ, ali konkretni razlozi za neizdavanje viza nisu niti sada bili navedeni. Zbog toga se FISAJ obratio za pomoć Svjetskoj federaciji za odbojku (FIVB), koja ga je obavijestila da je od čehoslovačke vlade i organizatora natjecanja zatražila hitno izdavanje viza jugoslavenskim sportašima, no vize na kraju ipak nisu izdane.¹⁴⁵ Za vrijeme trajanja Svjetskog prvenstva je održan i Kongres FIVB-e. Delegati informbiroovskih zemalja, na čelu s delegatom SSSR-a, su bez ikakve rasprave priznali delegatu Brazila brzojavno punomoćje, no dan kasnije, kod razmatranja valjanosti jugoslavenskog brzojavnog punomoćja, su počeli razvijati teoriju kako takvo punomoćje ne može biti prihvaćeno, jer se kosi s pravilima Kongresa. Budući da su prilikom izglasavanja valjanosti jugoslavenskog punomoćja uspjeli naći saveznike u delegatima nekih kapitalističkih zemalja, njihov je zahtjev usvojen, a jugoslavenskom predstavniku je dano pravo savjetodavnog glasa na Kongresu. „...u očima mase sportista u svijetu predstavnici informbiroovskih zemalja su se otkrili kao oni, koji u interesu podržavanja izdajničke i kontrarevolucionarne borbe protiv naše zemlje idu putem rušenja međunarodne sportske suradnje, putem kršenja osnovnih principa u odnosima između sportaša pojedinih zemalja, putem naturanja diktata, nedemokratskog izglasavanja i nasilja.“¹⁴⁶

Nije se samo jugoslavenske sportaše spriječavalo da nastupe na međunarodnim natjecanjima u inozemstvu, nego se i stranim sportašima i momčadima onemogućavao dolazak na takmičenja u Jugoslaviji. Za vrijeme trajanja Svjetskog odbojkaškog prvenstva u Pragu jugoslavenski su delegati pozvali nizozemsku nacionalnu ekipu da gostuje u Jugoslaviji, što je rukovodstvo nizozemske ekipe prihvatilo. Jugoslavenska ambasada u Pragu obratila se mađarskom veleposlanstvu u Čehoslovačkoj s molbom da nizozemskoj

¹⁴⁴ *Narodni sport*, 5. kolovoza 1949.

¹⁴⁵ Isto, 9. rujna 1949.

¹⁴⁶ Isto, 19. rujna 1949.

reprezentaciji izda tranzitnu vizu preko mađarskog teritorija, na što je sekretar mađarskog veleposlanstva telefonom predstavniku Ambasade FNRJ odgovorio da će vize svakako biti izdane, samo je potrebno da nizozemski sportaši s putovnicama dođu u mađarsko veleposlanstvo. Kada su se Nizozemci obratili konzularnom odjeljenju mađarske ambasade službenik im je rekao da je nemoguće dobiti tranzitne vize bez odobrenja Budimpešte, a odgovor se može čekati do dvanaest dana. Stoga su Nizozemci, koji su se još istog tjedna željeli vratiti u domovinu, odustali od putovanja u Jugoslaviju.¹⁴⁷

Unatoč tome što je Jugoslavija u to vrijeme slovila za jednu od najjačih šahovskih zemalja na svijetu i iako je na zasjedanju Svjetske šahovske organizacije u Saltsjöbadenu 1948. godine kao učesnica turnira za prvenstvo svijeta u šahu, koji se održao u Moskvi sredinom prosinca 1949. godine, bila određena i Jugoslavenka Slavica Cvenki, ona nije bila pozvana na taj turnir. U „Narodnom sportu“ je istaknuto kako je prvenstvo održano pod čudnim okolnostima – reklama za vrijeme turnira je zamrla, šahovski listovi su prestali uopće pisati o turniru, a navodno sve s ciljem da se izigra Jugoslaviju, ali tako da to nitko ne opazi.¹⁴⁸

U Budimpešti se od 29. siječnja do 5. veljače 1950. održavalo prvenstvo Europe u stolnom tenisu. Stolnoteniski savez Mađarske nije, iako je Izvršni odbor FITT-e to od njega zatražio, pozvao jugoslavensku reprezentaciju na prvenstvo, niti je prihvatio višekratne prijave jugoslavenskih stolnotenisača. Radio Bukurešt je tvrdio kako je Jugoslavija ta koja ne dopušta svojim natjecateljima da gostuju u zemljama narodne demokracije: „*Titova klika ne šalje svoje sportiste u zemlje narodne demokracije, jer puštanje ljudi u narodno demokratske zemlje skopčano je za Titovce s opasnošću da se ti ljudi neće više vratiti.*“¹⁴⁹

Novi incident dogodio se 1. veljače, kada su mađarske vlasti bez ikakvog objašnjenja naredile Ljubiši Veličkoviću, kojega je Stolnoteniski savez Jugoslavije ovlastio da ga predstavlja na Kongresu Međunarodne stolnoteniske federacije u Budimpešti, da sa ženom i dvoje djece napusti mađarski teritorij u roku 24 sata. Veličković, inače službenik jugoslavenskog državnog riječnog brodarstva u Budimpešti, dobio je ovlaštenje Stolnoteniskog savez Jugoslavije, nakon što mađarske vlasti nisu izdale vizu ranije određenom jugoslavenskom delegatu. Vjerovalo se kako je Veličković protjeran iz Mađarske kako bi ga se spriječilo da pred delegate Kongresa iznese podatke o neizdavanju mađarskih

¹⁴⁷ *Narodni sport*, 23. rujna 1949.

¹⁴⁸ Isto, 8. siječnja 1950.

¹⁴⁹ Isto, 16. siječnja 1950.

viza jugoslavenskoj stolnoteniskoj ekipi. Ipak, čini se da je Veličković uspio uoči kongresa razgovarati s delegatima ostalih zemalja, te su oni uzeli dokumente o prepisci između jugoslavenskog saveza i mađarske federacije kako bi ih proučili.¹⁵⁰

Potkraj kolovoza 1950. u Budimpešti se trebalo održati Europsko plivačko prvenstvo, no kako Mađarski plivački savez nije želio dati garanciju da će sve zemlje članice Međunarodnog plivačkog saveza (FINA) moći nastupiti na prvenstvu, FINA je Budimpešti oduzela domaćinstvo i dodijelila ga Beču. Mađari, bjesni zbog oduzimanja domaćinstva, ali i uz signal iz Moskve, budući da SSSR nije planirao nastupiti na prvenstvu, otkazali su svoj nastup u Beču te su krenuli u organizaciju natjecanja za informbiroovske zemlje, a koje se održalo istovremeno kada i Europsko prvenstvo.¹⁵¹

Na trećem Kongresu međunarodne federacije amaterskog boksa (AIBA) u Kopenhagenu, u lipnju 1950. godine, poljski delegat je zatražio udaljavanje jugoslavenskog predstavnika s Kongresa i isključivanje Boksackog saveza Jugoslavije iz članstva u AIBA-i. Njegov prijedlog podržao je sovjetski predstavnik, dok je čehoslovački delegat, u nadi da će ostali delegati prihvatiti zahtjev da se Jugoslaveni odstrane s Kongresa, likujući sjedio kraj delegata FNRJ sve dok prijedlog nije odbijen, nakon čega se premjestio za stol poljskog predstavnika.¹⁵²

Novi susret jugoslavenskih sportaša s natjecateljima i dužnosnicima iz zemalja informbiroovskog bloka dogodio se na Svjetskom prvenstvu u gimnastici u Baselu. Na listi prijavljenih zemalja bile su Mađarska, Čehoslovačka, Poljska, Bugarska i Rumunjska, što je bilo određeno iznenađenje, s obzirom da je za nastup u inozemstvu trebalo dobiti dozvolu iz Moskve. Ipak, do početka natjecanja sve su države, osim Poljske, povukle prijave. Prvi kontakt između poljskih i jugoslavenskih vježbačica bio je srdačan, no već drugog dana su Poljakinje samo šutke sjedile u blizini Jugoslavenki, prikovane pogledima kontrole. Jugoslavenskog trenera su posebice zanimale vježbe Poljakinja na dvovisinskim ručama, pa je prišao treneru poljske vrste kako bi ga zamolio da mu objasni neke elemente. Poljak se pritom bojažljivo osvrnuo oko sebe i samo kazao „*Ne smijem vam ništa pokazati!*“¹⁵³ Jedna je Mađarica ipak pronašla načina da kradomice porazgovara s jugoslavenskom načelnicom i sutkinjama. Budući da je na zasjedanju FIG-a podržavala stanovišta jugoslavenskih

¹⁵⁰ *Narodni sport*, 3. veljače 1950.

¹⁵¹ Isto, 27. veljače 1950.

¹⁵² Isto, 26. lipnja 1950.

¹⁵³ Isto, 24. srpnja 1950.

predstavnik, tijekom sjednice je pozvana iz dvorane, a kada se, suznih očiju, vratila, promijenila je mjesto sjedenja te je šutjela do kraj zasjedanja.¹⁵⁴

Prvenstvo Europe u odbojci 1950. godine održano je u Sofiji i na njemu su nastupile Bugarska, Mađarska, Rumunjska, Poljska, Sovjetski Savez i Čehoslovačka. Neke države, uključujući i Jugoslaviju, nisu niti bile pozvane na ovo prvenstvo, a neke su, poučene lošim iskustvima s prošlogodišnjeg prvenstva, odlučile da neće doći u Sofiju. Pobjedu i u muškoj i u ženskoj konkurenciji odnio je SSSR bez ijednog izgubljenog boda, pa se tako, budući da SSSR nije smio biti pobijeđen, prvenstvo Europe pretvorilo u borbu za drugo mjesto na prvenstvu Informbiroa.¹⁵⁵

Na svjetskom stolnoteniskom prvenstvu 1951. jugoslavenska muška reprezentacija (V. Harangozo, Dolinar, Vogrinc, Gabrić) je, nakon što je u grupnoj fazi natjecanja svladala sve suparnike (Wales, Luksemburg, Italija, Egipat, Brazil, Švedska, Engleska), u finalnim borbama odmjerila snage sa reprezentacijama Mađarske i Čehoslovačke te je, izgubivši oba dvoboja, u konačnici zauzela 3. mjesto. U pojedinačnoj konkurenciji jugoslavenski igrači i igračice nisu zabilježili visok plasman jer su, pogođeni gripom, igrali pod vrlo visokom temperaturom, no zato je Vilim Harangozo u paru sa Austrijankom Lindom Werthl osvojio 2. mjesto u kategoriji mješovitih parova.¹⁵⁶

No, čini se kako niti ovo natjecanje nije moglo proći bez izgreda. Naime, prema svjedočenju Franje Blažija, saveznog kapetana stolnoteniske reprezentacije FNRJ, predstavnici informbiroovskih zemalja su na kongresu ITTF-a pokušali provesti diskriminaciju spram Jugoslavije, u čemu su imali podršku predsjednika ITTF-a Montaguea. To im ipak nije uspjelo jer je na sastanku donesena rezolucija protiv diskriminacije „u kojoj je istaknuto da ako zemlja koja organizira prvenstvo pokazuje diskriminatorske namjere prema nekoj drugoj zemlji, izgubit će pravo organiziranja prvenstva“.¹⁵⁷ Čehoslovaci, koji su željeli organizirati slijedeće prvenstvo, povukli su nakon toga svoju prijavu.

Do koje su mjere dosegala nastojanja da se jugoslavenske sportaše i njihove uspjehe izolira od ostatka sportskog svijeta lijepo pokazuje i primjer bratislavskog sportskog lista „Start“, koji je u članku pod naslovom *Majstori europskog nogometa* donio popis osvajača nogometnih prvenstava pojedinih država za 1950. godinu. Na popisu se, osim prvaka iz informbiroovskih zemalja, navode i imena prvake Engleske, Belgije, Danske, Francuske,

¹⁵⁴ *Narodni sport*, 24. srpnja 1950.

¹⁵⁵ Isto, 23. listopada 1950.

¹⁵⁶ Isto, 12. ožujka 1951.

¹⁵⁷ Isto, 19. ožujka 1951.

Nizozemske, Portugala, Italije i drugih zemalja, no ime prvaka Jugoslavije, splitskog *Hajduka*, nekako je „zaboravljeno“.¹⁵⁸

Ipak, čini se kako je 1951. godina označila određeno popuštanje u sportskoj blokadi Jugoslavije, baš kao i onoj vojnoj i ekonomskoj, budući da su novinski izvještaji o neugodnim događajima na natjecanjima na kojima su nastupili jugoslavenski sportaši bili puno rjeđi.

7.1 Drama u Tampereu

Domaćin drugih poslijeratnih Ljetnih olimpijskih igara, 1952. godine, bio je finski Helsinki. Iako je osnivanje Olimpijskog komiteta SSSR-a upućivalo kako će ta zemlja po prvi puta poslati svoje sportaše na Olimpijske igre, službene potvrde u proljeće 1952. još uvijek nije bilo. Prvi čovjek sovjetskog olimpijskog komiteta Adrijanov izjavio da će službenu odluku o nastupu sovjetskih sportaša u Helsinkiju donijeti tek šest tjedana prije početka Igara.¹⁵⁹ Raspravljalo se i o mjestu boravka sovjetske delegacije za vrijeme trajanja Igara, budući da, zbog političke situacije, „miješanje“ sa sportašima sa Zapada za sovjetske čelnike nije bilo prihvatljivo. Jedna od zamisli bila je da sovjetski sportaši budu smješteni u Lenjingradu, odakle bi ih se svakodnevno avionom prevozilo na natjecanja u Helsinki, dok su po drugom scenariju sportaši trebali biti smješteni u Helsinkiju, ali na sovjetskom brodu u gradskoj luci. Naposljetku su, zajedno sa sportašima iz ostalih istočnoeuropskih komunističkih država, bili smješteni u zasebnom selu, udaljenom šest kilometara od Olimpijskog stadiona.¹⁶⁰

Koliko su Sovjeti došli spremni na Igre govori činjenica da su imali svoje predstavnike u svim disciplinama, osim u hokeju na travi.¹⁶¹ Najveća su očekivanja imali od nogometne momčadi. Nakon Drugog svjetskog rata nogomet u SSSR-u je doživio pravi procvat popularnosti. Ljubitelji nogometa su sve češće odlazili na stadione, pa je u prve dvije poslijeratne sezone prosjek gledatelja na utakmicama prve lige iznosi nestvarnih 45 000. Raste broj radijskih prijenosa utakmica, a izvještaji sa utakmica, koji su u prošlosti bili iskreni i opisni, sad su morali procijeniti i kvalitetu igre. Dugački analitički članci, raritet u predratno doba, postali su sastavni dio sportskih, ali i dnevnih tiskovina. Vrhunac je dosegnut *Dinamovom* fantastičnom turnejom po Velikoj Britaniji.¹⁶²

¹⁵⁸ *Narodni sport*, 26. ožujka 1951.

¹⁵⁹ Klasić, 6.

¹⁶⁰ Isto, 6.

¹⁶¹ Riordan, 367.

¹⁶² Edelman, 91 – 95.

Tijekom 1951. i početkom 1952. godine pojačani sovjetski klubovi, kao i selekcije grada Moskve, uspješno su igrali protiv reprezentacija zemalja Istočnog bloka, sa izuzetkom revizionističke Titove Jugoslavije. Buduću da su na nogometnom turniru, uz SSSR, po prvi puta nastupale i reprezentacije ostalih zemalja „narodne demokracije“, za koje su igrali „amateri“, koji su prije rata igrali za profesionalne nogometne klubove, mnogi su promatrači smatrali da je olimpijski nogometni turnir u Helsinkiju najjači u povijesti.¹⁶³

Po prvi puta od 1935. godine sovjetski nogometni dužnosnici bili su suočeni sa zadatkom sastavljanja nacionalne selekcije. Mnogi stručnjaci, dužnosnici i navijači smatrali su kao je najbolji pristup da se reprezentacija formira oko momčadi CDKA, koja je dominirala poslijeratnim sovjetskim nogometom, osvojivši u periodu između 1945. i 1951. godine čak pet nacionalnih prvenstava.¹⁶⁴ Budući da se na turnir prijavilo čak 25 momčadi bilo je potrebno najprije odigrati eliminacijski krug utakmica kako bi u „pravom“ turniru ostalo 16 momčadi. Sovjetski Savez je izvukao Bugarsku, teškog protivnika kojega su uspjeli pobijediti tek nakon produžetaka sa 2:1.¹⁶⁵ Kao slijedeći sovjetski protivnik ždrijebom je određena Jugoslavija, koja je prethodno eliminirala Indiju sa čak 10:1, u utakmici koja je, osim po mnoštvu golova ostala upamćena po činjenici da je nekolicina indijskih igrača igrala bosih nogu.¹⁶⁶ Svima koji su barem površno pratili vijesti tih godina bilo je jasno kako se sovjetski i jugoslavenski igrači neće u ovom susretu isključivo voditi olimpijskim geslom kako je važno sudjelovati.

Utakmica je odigrana u nedjelju, 20. srpnja 1952. godine na Gradskom stadionu Ratina u Tampereu, pred 17 392 gledatelja, koji su došli vidjeti tko je bolji – Tito ili Staljin.¹⁶⁷ Uoči utakmice u obje svlačionice je vladala ogromna nervoza. Malo se govorilo o taktici, a više o političkom značaju utakmice i nadanjima u domovini. Sovjetski komesar održao je predavanje o nadanjima „druga Staljina“ i čitavog sovjetskog naroda, a uz njega su prisutni bili i sovjetski ambasador u Finskoj, čelnici Komsomola i „*mrki drugovi u kožnim kaputima*“¹⁶⁸. U jugoslavenskoj svlačionici su se također zatekli ambasador i druga uvažena lica, igračima su pročitani mnogobrojni brzozjavi podrške poduzeća i pojedinaca iz domovine. Pred sam izlazak

¹⁶³ Edelman, 103.

¹⁶⁴ Isto, 102 – 103.

¹⁶⁵ Isto, 104.

¹⁶⁶ *Narodni sport*, 18. srpnja 1952.; Klasić, 7.

¹⁶⁷ Vlado Vurušić, „Sport i politika (2): Kako je nakon drame u Tampereu 1952. Tito pobijedio Staljina,“

Jutarnji list, 22. srpnja 2015.

¹⁶⁸ Isto.

na teren igračima je pročitao i Titov pozdravni telegram. Veliki vratar Vladimir Beara kasnije je posvjedočio: „*Nama su se noge osikle. Sad ti igrajk kad ti Tito šalje telegram.*“¹⁶⁹

Prvo poluvrijeme jugoslavenski su nogometaši odigrali kao u transu i povelj 3:0. Vselovod Bobrov se kasnije, nakon Staljinove smrt, prisjetio atmosfere u sovjetskoj kabini: „*U svlačionici muk. Ivanov plače. Svi smo potišteni. Tješim Leonida. - Stari, nemoj brinut, trgnut ćemo se. On mi kaže: - Nećemo. I sam ne vjerujem u to što govorim.*“¹⁷⁰ Do 75. minute na semaforu je stajalo 5:1 za Plave, koji se tada, kako bi sačuvali vodstvo, povlače u obranu. Sovjeti pak, u strahu što će biti s njima ukoliko se utakmica okonča tim rezultatom, počinju igrati iznad svojih mogućnosti i u završnih 15 minuta izjednačuju rezultat.¹⁷¹ Kako ni nakon dva produžetka od po 15 minuta nije bilo promjene rezultata moralo se pristupiti odigravanju nove utakmice, dva dana kasnije, na istom stadionu, sa istim sućem, pred istim brojem razdraganih gledatelja. Osokoljeni velikim preokretom iz prve utakmice Sovjeti su u drugom susretu povelj već u 6. minuti, no Jugoslaveni se ne predaju i pogocima Rajka Mitića, Zlatka Čajkovskog i Branka Zebeća odnose veliku sportsku (3:1), ali i ideološku pobjedu.¹⁷²

Finski ljubitelji nogometa ispratili su jugoslavenske nogometaše s travnjaka povicima „*Tito-Tito*“, a u domovini je zavladała neviđena euforija. Tisuće ljudi izašlo je na ulice jugoslavenskih gradova proslaviti ovu veličanstvenu pobjedu. U Beogradu su se palile baklje, u splitskoj luci pobjednike se pozdravljalo brodskim sirenama, dok je u Zagrebu zbog velikog broja ljudi na ulicama zaustavljen promet.¹⁷³ Pobjednička euforija nije se stišavala niti narednih dana. Jugoslavenske su novine veliku pažnju posvetile analizi igre, ali i ostalim dimenzijama pobjede, pa „*Vjesnik u srijedu*“ piše: „*Pobjeda nad SSSR-om obradovala je sve naše ljude, čak i one koji do ovog susreta nisu imali osobitog zanimanja za sport, i zato, što je postignuta protiv predstavnika zemlje koja tokom posljednjih godina vodi prema našim narodima besprincipijelnu i drsku klevetničku hajku.*“¹⁷⁴ Ovaj uspjeh doživljavao se kao dokaz ispravnosti jugoslavenskog modela izgradnje socijalizma, sada potvrđenog i na sportskom planu. Jugoslavenske novine potrudile su se prenijeti i dojmove strane štampe. Tako „*Narodni sport*“ donosi kako su izvjestitelji brojnih europskih listova („*L'Equipe*“, „*Gazetta dello Sport*“, „*Daily Telegraph*“, „*Kicker*“) istaknuli odličnu igru Jugoslavena, „*njihovo uzorno sportsko držanje i visoki borbeni moral, koji je bio protkan raznovrsnim*

¹⁶⁹ Vurušić, „Sport i politika (2)“.

¹⁷⁰ Isto.

¹⁷¹ Isto.

¹⁷² Isto.

¹⁷³ Klasić, 10.

¹⁷⁴ Isto, 10.

*tehničkim finesama i duhovitošću*¹⁷⁵, te ustvrdili kako je „*pobjeda naše ekipe mnogo pridonijela »raspršivanju bajke o nepobjedivosti sovjetskih nogometaša« i razbila mit o »apsolutnoj snazi« i nepobjedivosti Rusa, o čemu je stalno pisala informbirovska štampa.*“¹⁷⁶

S druge strane, reakcija javnosti u Sovjetskom Savezu gotovo je u potpunosti izostala. Dvoje najčitanijih novina u Sovjetskom Savezu, „Pravda“ i „Izvestija“, koje su inače vrlo opširno izvještavale sa Olimpijskih igara, poraz od Jugoslavije popratile su samo sa po jednom rečenicom, dok ga je agencija TASS prokomentirala u tri retka.¹⁷⁷ Ipak, ovaj je sportski neuspjeh imao svoj politički epilog. Po povratku s Olimpijskih igara momčad CDKA je raspušten, igrači raspoređeni u druge klubove, a neki reprezentativci čak i kažnjeni oduzimanjem titule „majstora sporta“. Iako su neki sovjetski novinari potkraj osamdesetih i početkom devedesetih godina 20. stoljeća tvrdili kako je Staljin osobno odlučio o raspuštanju CDKA, ne postoje dokazi koji bi to definitivno potvrdili.¹⁷⁸

Jugoslavenski su se nogometaši pobjedama nad Danskom (5:3) i Zapadnom Njemačkom (3:1) plasirali u finale gdje je od njih bolja bila mađarska „laka konjica“, predvođena velikim Ferencom Puskasem, rezultatom 2:0.¹⁷⁹ Tito je nakon povratka igrača primio u Belom dvoru, čestitao im te, prema legendi, svakog igrača nagradio sa 100 američkih dolara. Također je nekim igračima, poput Vukasa, Beare i Zebece, osobno odobrio igranje u inozemstvu.¹⁸⁰ Koliki je značaj ovaj sraz ima za čitavu Jugoslaviju izvrsno opisuje podatak da su, prema pisanju tadašnjih novina, čak trojica ljudi tijekom odigravanja prve utakmice doživjela infarkte sa smrtnim ishodom.¹⁸¹

Ugledna talijanska sportska revija „Lo Sport“ je u svojem novogodišnjem broju 1953., u rubrici »Momenti godine«, kao jedan od najznačajnijih i najzbudljivijih događaja sportske 1952. navela upravo utakmica SSSR – Jugoslavija. Uz fotografiju koja prikazuje gužvu pred golom Sovjeta objavljen je slijedeći tekst: „*PORAZ RUSA: Nogometni susret Jugoslavija – SSSR, koji je donio u početku premoć Jugoslavena, a zatim iznenadni uspon njihovih protivnika. U klupku udaraca i protuudaraca dvoboj se završio rezultatom pet naprama pet. U ponovljenom susretu došla je do izražaja nadmoć Jugoslavena.*“¹⁸²

¹⁷⁵ *Narodni sport*, 25. srpnja 1952.

¹⁷⁶ *Isto*, 25. srpnja 1952.

¹⁷⁷ Klasić, 13; *Narodni sport*, 25. srpnja 1952.

¹⁷⁸ Edelman, 105 – 107.

¹⁷⁹ *Narodni sport*, večernje izdanje, 25. srpnja 1952., 29. srpnja 1952., 2. kolovoza 1952.

¹⁸⁰ Vurušić, „Sport i politika (2)“.

¹⁸¹ *Isto*.

¹⁸² *Narodni sport*, 16. siječnja 1953.

Srebrno odličje su u Helsinkiju osvojili i jugoslavenski vaterpolisti, koji su se u polufinalnoj skupini ogledali sa SSSR-om (3:3) i Mađarskom (2:2), koja je naposljetku osvojila zlato zahvaljujući boljoj ukupnoj gol razlici.¹⁸³

Nakon Staljinove smrti početkom ožujka 1953. postupno dolazi do zatopljenja odnosa između sportskih saveza SSSR-a i ostalih europskih komunističkih zemalja s jedne, te jugoslavenskih sportskih organa s druge strane. Tako su potkraj ožujka 1953. jugoslavenski stolnotenisači, nakon određenih teškoća s dobivanjem ulaznih viza, nastupili na Svjetskom prvenstvu u Bukureštu. Nažalost po njih, već su prvog dana takmičenja morali odigrati dva susreta, protiv Austrije, koju su svladali sa 5:2, te protiv Čehoslovačke od koje su izgubili rezultatom 5:0. Istovjetnim rezultatom poraženi su i od Velike Britanije. Najveći pojedinačni uspjeh ostvario je Vilim Harangozo, koji je u četvrtfinalu poražen od kasnijeg finalista, Čehoslovaka Andreadisa. Žarko Dolinar se pak sa Austrijankom Wertl plasirao u finale mješovitih parova.¹⁸⁴

U svibnju je u Varšavi održano osmodnevno Europsko prvenstvo u boksu, na kojemu je nastupilo 119 boksača iz 19 zemalja, među kojima i predstavnici Bugarske, Čehoslovačke, Rumunjske, Mađarske, SSSR-a te Jugoslavije. Najuspješniji su na kraju bili Poljaci, koji su osvojili pet prvih mjesta, a slijedili su ih Sovjeti sa dva prvaka. Od jugoslavenskih predstavnika značajnije uspjehe su zabilježili Redli i Krizmanić, koji su se probili do polufinala svojih kategorija, te Šovljanski i Hladni koji su zaustavljeni u četvrtfinalu.¹⁸⁵

Moskva je od 24. svibnja do 4. lipnja bila domaćin VIII. Europskog prvenstva u košarci. Jugoslavenski su košarkaši na kraju zauzeli vrlo dobro 6. mjesto, a naslovom europskih prvaka okitio se domaćin, ispred Mađara i Francuza.¹⁸⁶

Na kongresu Međunarodne odbojkaške federacije, koji je održan 14. i 15. studenog 1953. u Bukureštu, Jugoslavija se kandidirala za domaćina Europskog prvenstva 1958. godine. Istovremeno je jugoslavenska odbojkaška reprezentacija dobila poziv da iduće godine nastupi na turniru u Sao Paulu pod nazivom Kup Brazilije.¹⁸⁷

¹⁸³ *Narodni sport*, 4. kolovoza 1952.

¹⁸⁴ Isto, 23. ožujka 1953., 30. ožujka 1953.

¹⁸⁵ Isto, 25. svibnja 1953.

¹⁸⁶ Isto, 8. lipnja 1953.

¹⁸⁷ Isto, 27. studeni 1953.

8. SUSRETI SA SPORTAŠIMA IZ ZEMALJA ZAPADNOG SVIJETA

Jugoslavenski su sportaši svoju kvalitetu i uigranost povremeno testirali i protiv sportaša i momčadi iz zemalja zapadnog svijeta. Posebno često odredište do sukoba s Informbiroom bila je Francuska, zemlja s jakim komunističkim pokretom. Tako je potkraj prosinca 1946. sindikalna reprezentacija Jugoslavije u Saint-Étienne odigrala nogometnu utakmicu protiv sindikalne reprezentacije Francuske te je ostvarila iznimno visoku pobjedu (15:0). U Francuskoj su u to vrijeme bili i košarkaši grada Beograda, koji su odigrali tri utakmice. Najprije su poraženi od sindikalne reprezentacije Francuske u Parizu rezultatom 32:24, potom su igrali neodlučeno protiv Clermont Ferranda (30:30), a u posljednjoj utakmici su svladali gradsku reprezentaciju Aix Le Bainsa sa 31:15.¹⁸⁸

U veljači 1947. godine jugoslavenski atletičar Đorđe Stefanović je na velikoj cross-country utrci u Parizu, koja se održala pod pokroviteljstvom Centralnog organa Komunističke partije Francuske, dnevnika „L'Humanité“, zauzeo izvrsno treće mjesto, stigavši na cilj iza poznatih sovjetskih atletičara Pugačevskog i Prževalskog. Na cross su sudjelovala još dvojica jugoslavenskih atletičara, Franjo Mihalić i Zdavko Ceraj, koji su na cilj stigli kao 16. i 37. od ukupno 200 natjecatelja.¹⁸⁹

Francusku su u lipnju 1947. posjetili i nogometaši zagrebačkog *Dinama* te su u tri utakmice, protiv *Olympique de Marseillea*, *Olympiquea* iz Nîmes i *Stade Olympique Montpelliéraina*, ostvarili isto toliko pobjeda.¹⁹⁰

Sudjelovanje u Davis Cupu jugoslavenskim je tenisačima pružalo priliku za nadmetanje sa tenisačima iz zapadnog svijeta, pa su tako 1947. godine na putu do finala Euroafričke zone gostovali u Dublinu kod Irske i u Bruxellesu kod Belgije.¹⁹¹

U Monte Carlu je od 10. do 14. rujna 1947. godine održano VI. europsko plivačko prvenstvo, na kojemu je Tone Cerer osvojio treće mjesto u utrci na 200 m slobodno, a isti uspjeh ostvario je Marijan Stipetić na 1 500 metara, dok je Maroje Milosavljević na 100 m slobodno bio peti. Na vaterpolskom turniru, koji je obilježila „nepravilna“ podjela na grupe ždrijebom, pa su po mnogima glavni kandidati za zlato, Mađarska, Švedska i Jugoslavija,

¹⁸⁸ *Narodni sport*, 23. prosinca 1946.

¹⁸⁹ Isto, 24. veljače 1947.

¹⁹⁰ Isto, 16. lipnja 1947., 23. lipnja 1947.

¹⁹¹ Isto, 19. svibnja 1947.

svrstane u istu skupinu, jugoslavenski su vaterpolisti kao trećeplasirana reprezentacija svoje skupine ostali neplasirani.¹⁹²

Nakon što se sukob unutar komunističkog bloka rasplamsao jugoslavenski su se klubovi i sportaši u znatno većoj mjeri morali okrenuti susretima sa zemljama zapadnog svijeta. Tako je 4. i 5. lipnja 1949. na plivalištu *Dinama* na zagrebačkoj Šalati održan međunarodni susret Jugoslavija – Austrija u plivanju, vaterpolu i skokovima u vodu. Plivački dvoboj završio je 59:39 za Jugoslaviju, dok je u nadmetanjima vaterpolskih ekipa pobjede također odnijela Jugoslavija rezultatima 7:0 i 4:2. U skokovima u vodu konačnu pobjedu su odnijeli Austrijanci, pa je konačan rezultat ovog dvodnevnog susreta bio 72:53 za Jugoslaviju.¹⁹³

Sredinom kolovoza su se jugoslavenski plivači i vaterpolisti, u uvali Zvončac pokraj Splita, ogledali protiv reprezentativaca Italije. Konačan rezultat ovog dvodnevnog susreta bio je 80:72 u korist Jugoslavije, s time da su oba vaterpolska susreta završila neriješeno (2:2 i 4:4).¹⁹⁴

Dana 19. lipnja nogometna reprezentacija je u prijateljskom dvoboju u Oslu svladala domaću reprezentaciju sa 3:1, dok su nogometaši *Partizana* tijekom srpnja na turneji po Švedskoj u šest utakmica ostvarili isto toliko pobjeda nad *AIK-om*, *Norrköpingom*, reprezentacijom grada Göteborga, *Malmöom*, reprezentacijom sjeverne Švedske te *Hälsinborgom*.¹⁹⁵

U sklopu kvalifikacija za odlazak na Svjetsko prvenstvo u nogometu 1950. godine, kojemu je domaćin bio Brazil, jugoslavenska je reprezentacija 30. listopada 1949. gostovala u Parizu. Većina francuskih tiskovina donosila je slike i reportaže o jugoslavenskom sportu i jugoslavenskim igračima, no „Humanité“ je pozvao informbiroovsku braću na bojkot utakmice.¹⁹⁶ Gotovo identična situacija dogodila se niti pola godine kasnije, prilikom gostovanja rukometne selekcije grada Zagreba. Iako je prijem zagrebačkih rukometaša bio jako dobar, „*Humanite*« i ostali skutonoše *Informbiroa* pokušali su na sve načine odvratiti parišku publiku od prisustvovanja utakmici. Čak su »pobornici borbe za međunarodnu solidarnost« avionima bacali letke, u kojima su pozivali Parižane na bojkot »titoista«.¹⁹⁷

¹⁹² *Narodni sport*, 15. rujna 1947.

¹⁹³ Isto, 6. lipnja 1949.

¹⁹⁴ Isto, 15. kolovoza 1949.

¹⁹⁵ Isto, 20. lipnja 1949., 29. srpnja 1949.

¹⁹⁶ Isto, 28. listopada 1949.

¹⁹⁷ Isto, 17. travnja 1950.

Prijateljsku nogometnu utakmicu između Jugoslavije i Austrije, odigranu 13. studenog 1949. u Beogradu, radiostanica Revag, smještena u sovjetskoj okupacijskoj zoni u Austriji, nije smjela prenositi. Informbiro je također zabranio održavanje boksačke priredbe u Badenu, na kojoj su trebali nastupiti boksači zagrebačke *Lokomotive*.¹⁹⁸

Zatopljenje odnosa između Jugoslavije i SAD-a potvrdio je radijski šahovski susret predstavnika ovih dviju zemalja, održan između 11. i 14. veljače 1950. Jugoslavenska pobjeda izazvala je niz klevetničkih reakcija informbirovske štampe. Tako je sofijska „Narodne mladeži“ u svojem članku navela da je sportska djelatnost u Jugoslaviji usmjerena samo na to da osigura „kanal za infiltraciju Anglo-američkog utjecaja u Jugoslaviju“, a fiskultura je samo sredstvo za „fašističku propagandu u drugim zemljama“. ¹⁹⁹ Članak završava lažnom tvrdnjom kako „jugoslavenski sportisti koje smo toliko puta vidjeli na našim stadionima odlučno ustaju protiv ovakve politike sportskih rukovodstava i bore se protiv nje“. ²⁰⁰

Dubrovnik je u drugoj polovici kolovoza 1950. godine bio domaćin IX. šahovske olimpijade, na kojoj su nastupili predstavnici 18 zemalja, među kojima i natjecatelji iz Austrije, Zapadne Njemačke, Francuske, Švicarske, SAD-a, Argentine, Meksika i Izraela. Maršal Josip Broz Tito odazvao se pozivu Šahovskog saveza Jugoslavije i prihvatio pokroviteljstvo ove priredbe, a u počasnom olimpijskom odboru nalazili su se mnogi predstavnici kulturnog i javnog života: Rodoljub Čolaković, ministar vlade FNRJ i predsjednik Savez za nauku i kulturu vlade FNRJ, dr. Andrija Štampar, predsjednik JAZU-a, Ivo Andrić, predsjednik Saveza udruženja književnika Jugoslavije, publicist Vladimir Dedier, Dušan Korač, general-major JNA, i drugi. ²⁰¹ U Opatiji je pak potkraj kolovoza iste godine održan treći po redu internacionalni teniski turnir, koji je obilovao kvalitetnim igračima. Pojedinačno natjecanje za muškarce osvojio je Amerikanac Dorf Mann, koji je sa sunarodnjakom Fredom Kovalskim uzeo i naslov u muškim parovima. ²⁰²

Jedan od vrhunaca sportske 1950. za Jugoslaviju je zasigurno bilo gostovanje nogometne reprezentacije u Engleskoj, na stadionu londonskog velikana *Arsenala*. Iako je domaća reprezentacija povelala sa 2:0, Jugoslaveni se nisu predavali te su nadoknadili zaostatak, pa je

¹⁹⁸ *Narodni sport*, 28. studeni 1949.

¹⁹⁹ Isto, 24. veljače 1950.

²⁰⁰ Isto, 24. veljače 1950.

²⁰¹ Isto, 18. kolovoza 1950.

²⁰² Isto, 25. kolovoza 1950.

susret završen remijem (2:2). Londonski listovi posebice su pohvalili nastup jugoslavenskog vratara Vladimira Beare, inače člana splitskog *Hajduka*.²⁰³

Slika 3: Izvještaj sa utakmice Engleska - Jugoslavija 2:2²⁰⁴

U studenom 1952. godine u Jugoslaviji su gostovali engleski stolnotenisači Richard Bergmann (četverostruki prvak svijeta) i Johnny Leach (prvak svijeta 1949. i 1951.), te sestre Rosalinda i Diana Rowe, koji su odmjerili snage sa Vilimom Harangozom, Žarkom Dolinarom, Dinkom Nikolić i Zdenkom Urek.²⁰⁵

Krajem godine jugoslavenski su nogometaši odigrali prijateljsku utakmicu u Ludwigshafenu protiv reprezentacije Zapadne Njemačke. Pobjedu je, na terenu uništenom vremenskim neprilikama, odnijela domaća momčad (3:2), a dužnosnici njemačkog Nogometnog saveza rekli su jugoslavenskim novinarima na banketu „da je ova pobjeda nad Jugoslavijom najveći poslijeratni uspjeh njemačkog nogometa i da ovih 3:2 znači punu mogućnost da Njemačka zauzme visok rang među europskim nacijama u nogometu“.²⁰⁶

U sklopu kvalifikacija za odlazak na Svjetsko prvenstvo u nogometu 1954. godine, kojemu je domaćin bila Švicarska, jugoslavenska je reprezentacija 9. svibnja 1953., na Stadionu Partizana u Beogradu, odigrala utakmicu protiv reprezentacije Grčke. Iako su svi

²⁰³ *Narodni sport*, 24. studeni 1950.

²⁰⁴ Isto, 24. studeni 1950.

²⁰⁵ Isto, 10. studeni 1952.

²⁰⁶ Isto, 22. prosinca 1952.

očekivali laganu pobjedu olimpijskih doprvaka, Jugoslavija je slavila tek sa minimalnih 1:0, pogotkom Frane Matošića.²⁰⁷ Istovjetnim rezultatom završila je i uzvratna utakmica u Ateni, 28. ožujka 1954., a budući da je Jugoslavija sa dva puta po 1:0 pobijedila i izabranu vrstu Izraela, upravo se ona kvalificirala na završni turnir.²⁰⁸

Početak lipnja 1953. jugoslavenski su nogometaši odigrali prijateljski susret protiv Turske u Istanbulu te remizirali 2:2.²⁰⁹ Košarkaši su se pak nekoliko tjedana kasnije ogledali protiv Grka i, unatoč činjenici da su polovicom drugog poluvremena vodili 51:37, na kraju izgubili 65:59.²¹⁰ Ovi sportski susreti bili su potvrda zatopljenje političkih odnosa FNRJ s Grčkom i Turskom, dvjema članicama NATO saveza.

²⁰⁷ *Narodni sport*, 11. svibnja 1953.

²⁰⁸ Više informacija o europskim kvalifikacijama za Svjetsko prvenstvo 1954. možete pronaći na: <http://www.fifa.com/worldcup/archive/switzerland1954/matches/preliminaries/europe/index.html> (posjet: 3. ožujka 2016).

²⁰⁹ *Narodni sport*, 8. lipnja 1953.

²¹⁰ Isto, 6. srpnja 1953.

9. ZAKLJUČAK

Nakon završetkom Drugog svjetskog rata na vlast u državama Istočne i Jugoistočne Europe došle su lokalne komunističke partije. Za razliku od čehoslovačkih, poljskih, mađarskih, rumunjskih i bugarskih komunista, koji su se na vlast uspjeli uz pomoć Sovjetskog Saveza, Komunistička partija Jugoslavije svoj je vladajući legitimitet temeljila na činjenici da su upravo njezini vođe bili predvodnici samostalnog oslobađanja zemlje od njemačkih i talijanskih okupacijskih snaga. No, upravo je Federativna Narodna Republika Jugoslavija bila ta koja je najradikalnije slijedila sovjetski model političkog i društvenog uređenja, ekonomsku i kulturnu teoriju i praksu.

Jugoslavenski su komunisti ubrzo po zauzimanju vlasti uveli jednopartijski sustav, koji su karakterizirala zastrašivanja i likvidacije političkih protivnika te okrutno obračunavanje sa prvacima poraženih režima, koji su tijekom 1945. i 1946. godine uglavnom osuđivani na smrtnu kaznu. Kako bi se dokinula kapitalistička klasa pokrenuta je, po uzoru na SSSR, nacionalizacija sredstava za proizvodnju te stvaranje državnog vlasništva. Također se pristupilo i agrarnoj reformi, kojom je stvoren zemljišni fond iz kojega su djelomično namireni bezemljaši i siromašni seljaci, a ostatak je dodijeljen državnim poljoprivrednim dobrima. Usljedila je kolonizacija oko 60 000 siromašnih seljačkih obitelji na slabije naseljena područja poput Slavonije i Vojvodine.

Ekonomski oporavak u ratu razrušene zemlje bio je jedan od prioriteta jugoslavenskih komunista. Godine 1947. donesen je Prvi petogodišnji plan, koji se, po sovjetskom obrascu, zasnivao na razvoju teške industrije i radničke klase zaposlene u njoj. U poljoprivredi se umjesto naslijeđenog zadrugarstva uvode zemljoradničke nabavno-prodajne zadruge koje su preuzimale trgovinu od privatnih trgovaca te seljačke radnje zadruge (SRZ) u kojima su zemlja, stoka i alati kolektivizirani po uzoru na sovjetske kolhoze.

Posebnu pažnju trebalo je posvetiti odgajanju stanovništva u skladu s vrijednostima novoga društva, a time posredno i stvaralaštvu u kulturi, umjetnosti i znanosti. Stoga je u CK KPJ oformljeno odjeljenje za agitaciju i propagandu (Agitprop), koje je određivalo norme koje je bilo nužno slijediti u prosvjetnom, kulturnom, umjetničkom i znanstvenom radu. Tako su umjetnička djela uglavnom obrađivala teme i herojske ličnosti iz Narodnooslobodilačke borbe (NOB-a) i borbe za izgradnju novog društva te iz svijetle budućnosti.

Vodstvo KPJ u otvorenom je sukobu bilo i sa katoličkom Crkvom, od koje je zatraženo odvajanje od Vatikana, a istovremeno su svećenici bili progonjeni, šikanirani, pa čak i ubijani. Netrpeljivost je porasla objavom „Pastirskog pisma“ u rujnu 1945., u čijim je zahtjevima vlast vidjela pokušaj rušenja novostvorenog poretka. Vrhunac prijepora dostignut je nakon što je zagrebački nadbiskup Alojzije Stepinac uhićen te osuđen na 16 godina zatvora pod optužbom da je u ratu podržavao režim NDH, te nakon rata radio protiv nove Jugoslavije.

Kako se nad svijetom počela nadvijati sjenka Hladnog rata, sovjetski vođa Josif Visarionovič Staljin poželio je još čvršće uz SSSR vezati zemlje komunističkog lagera te kontrolirati aktivnosti Partija na Zapadu. Stoga je u rujnu 1947. osnovan Informacioni biro komunističkih i radničkih partija (Informbiroa) u koji je ušlo devet europskih komunističkih partija. Za središte organizacije je, na prijedlog sovjetskih delegata, odabran Beograd. No, Staljinove planove remetili su vanjskopolitički postupci jugoslavenskog čelnika Josipa Broza Tita, koji su SSSR stavljali u vrlo nezgodan položaj spram Zapada.

Odnosi Jugoslavije i Sovjetskog Saveza dodatno su narušeni nakon što je SSSR odbio potpisivanje trgovinskih ugovora za 1948. godinu, čime je ugrožena započeta industrijalizacija Jugoslavije, na što je jugoslavenski čelnici odgovorili odgodom stvaranja federacije s Bugarskom. Dana 18. ožujka sovjetska je vlada povukla svoje civilne stručnjake iz FNRJ, a potom i vojne savjetnike i instruktore. U trima pismima, koje je poslao Titu i CK KPJ u periodu od ožujka do svibnja 1948. godine, Staljin je kritizirao praksu KPJ, optužio rukovodstvo KPJ-a da širi antisovjetsko raspoloženje, tvrdio da u Jugoslaviji jačaju kapitalistički elementi, osporio uspjehe jugoslavenskih komunista u oslobođenju zemlje itd. CK KPJ je sve iznesene optužbe uporno pobijao, a nakon što je iz Moskve stigao poziv da jugoslavensko vodstvo objasni svoje postupanje pred Informbiroom, ono je taj poziv odbilo, tvrdeći kako bi se nesuglasice na taj način samo produbile.

Na zasjedanju u Bukureštu 28. lipnja 1948. Kominform je donio rezoluciju u kojoj je, u osam točaka, oštro kritizirao stanje u KPJ te zatražio od tzv. „zdravih elemenata“ da čelne ljude KPJ prisile da priznaju svoje greške i da ih isprave, a ako se oni pokažu za to nesposobni, onda da ih smjene i postave novo rukovodstvo. Odgovor čelnih ljudi KPJ uslijedio je već idućeg dana u listu „Borba“. Optužbe su ponovno odbačene na V. kongresu KPJ mjesec dana kasnije, no u svim iznesenim referatima isticala se povezanost jugoslavenskog socijalističkog iskustva i budućeg razvoja sa onim SSSR-a.

Shvativši da se partijsko članstvo neće okrenuti protiv Tita, članice Informbiroa su u proljeće 1949. započele s ekonomskom blokadom, a potom i sa vojnim pripremama za napad

na FNRJ. U takvoj situaciji Jugoslaviji nije preostalo ništa druge nego preorijentacija trgovine prema Zapadu. Nakon što je čitav spor iznesen pred međunarodnu javnost, iz SAD-a je počela pristizati vojna pomoć te pomoć u hrani, a njihov primjer slijedile su ostale zapadne zemlje i Svjetska banka. Također je, u svjetlu novih odnosa, pokrenuta praksa službenih posjeta zapadnih dužnosnika Jugoslaviji, ali i jugoslavenskih državnika zapadnim zemljama. Od 1953. Jugoslavija počinje izgrađivati vanjskopolitičku poziciju po kojoj će ostati poznata do kraja svojeg postojanja – ekvidistanca prema blokovima.

U želji da naprave odmak od sovjetskog koncepta razvoja privrede jugoslavenski komunisti napuštaju kolektivizaciju, koja je radala otpor seljaka i nije davala željene rezultate, te počinju raditi na implementaciji ideje radničkog samoupravljanja u poduzećima. Također se kreće u smjeru decentralizacije i debirokratizacije u državnim službama. Nakon što je sa VI. kongresa KPJ upućena otvorena kritika staljinističkog koncepta socijalizma, njegove teorije i državne politike, u duhu svoje nove društvene uloge, KPJ mijenja ime u Savez komunista Jugoslavije (SKJ). No, SKJ je nastavio monopolistički dominirati državom i društvom, pa su najavljena demokratizacija i liberalizacija ostvarene samo djelomično.

Amplitude u odnosima komunističke Jugoslavije sa Sovjetskim Savezom i ostalim državama članicama Informbiroa u razdoblju od 1945. do 1953. godine vrlo su jasno iskazane i kroz susrete između sportaša ovih zemalja. Činjenica da je upravo Jugoslavija 1945. bila odredište prvog poslijeratnog studijskog putovanja sovjetske fiskulturne delegacije van SSSR-a jasno nam pokazuje koliki je ugled jugoslavenski komunizam u svojim počecima uživao u toj zemlji. Dodatnu potvrdu čvrstih veza ovih dviju država potkraj 1945. godine dala je turneja po Jugoslaviji nogometaša moskovskog *CDKA*, viceprvaka i osvajača kupa u netom završenoj sezoni. Tijekom 1946. i 1947. godine tenisači Punčec, Mitić i Palada, nogometaši *Partizana* te šahisti Gligorić i Trifunović bili su pozvani u Sovjetski Savez kako bi se ogledali protiv svojih učitelja i idola.

Odlični odnosi postignuti su i sa sportašima iz ostalih europskih komunističkih zemalja. Posebno su česti bili susreti sa sportašima iz Čehoslovačke. Tako su *Dinamo* i *Hajduk* u ožujku 1946. odradili vrlo uspješnu turneju protiv uglednih čehoslovačkih nogometnih momčadi, baš kao i stolnoteniska reprezentacija nekoliko mjeseci kasnije. Nogometna reprezentacija FNRJ je prvi nastup također imala u Čehoslovačkoj, a tenisači Jugoslavije i Čehoslovačke redovito su se sastajali u završnici natjecanja za Davisov pokal. Jugoslavenske sportašice i sportaši svoje su umijeće nerijetko mogli pokazati i u takmičenjima protiv predstavnika Mađarske, Bugarske, Rumunjske i Poljske. Zasigurno su im za njihov napredak

mного značila i nastupi na Balkanskim igrama, koje su se, u organizaciji jugoslavenskih, rumunjskih, bugarskih, albanskih i mađarskih fiskulturnih djelatnika, održavale od početka 1946. do rujna 1948. godine i u kojima su jugoslavenski predstavnici iz godine u godinu bilježili iznimne rezultate.

Nakon donošenja „Rezolucije Informbiroa“, situacija na sportskim borilištima se, praktički preko noći, u potpunosti mijenja. Sportski savezi Čehoslovačke, Poljske, Rumunjske i Bugarske su, pod pritiskom sovjetskih političkih i sportskih čelnika, odbijali pozvati jugoslavenske sportašice i sportaše na takmičenja koja su organizirali, a kada bi ih i pozvali tražili su od njih da nastupaju isključivo pojedinačno, kao što je bio slučaj na stolnoteniskom turniru u Bratislavi u siječnju 1949. godine. Nerijetko se događalo i da ove države, kao domaćini nekog međunarodnog natjecanja, nisu željele izdati ulazne vize jugoslavenskim predstavnicima, iako su ovi bili uredno i na vrijeme prijavljeni. Čak niti zahtjevi međunarodnih sportskih udruženja nisu u ovakvim slučajevima mogli pokolebati odanost organizatora spram sovjetskih patrona. Pokušaji onemogućavanja sudjelovanja jugoslavenskih delegata na međunarodnim kongresima također nisu bili rijetkost.

Sportske tiskovine u SSSR-u, Čehoslovačkoj, Poljskoj, Rumunjskoj i Bugarskoj često su nepozivanje jugoslavenskih sportaša na natjecanja u organizaciji svojih država opravdavala tvrdnjama kako je zapravo jugoslavensko vodstvo to koje svojim sportašima ne dopušta sudjelovanje na ovim natjecanjima. Također su se svojski trudili zataškati uspjehe jugoslavenskih sportaša i klubova u domaćim i međunarodnim takmičenjima.

Državni i sportski čelnici informbiroovskih zemalja nisu se ograničili samo na onemogućavanju ulaska jugoslavenskih sportaša na vlastiti teritorij, već su davali sve od sebe i da spriječe odlaske sportaša iz zapadnih zemalja u Jugoslaviju. Tako je, primjerice, mađarska ambasada u Pragu odbila izdati tranzitne vize nizozemskim odbojkašima, koji su, po završetku Svjetskog prvenstva u Pragu 1949. godine, željeli preko Mađarske otputovati na prijateljsku utakmicu u Jugoslaviju.

Ukoliko bi se njihovi sportaši zatekli na nekom takmičenju na kojemu su prisutni bili i jugoslavenski predstavnici, vlasti zemalja „narodne demokracije“ strogo su zabranjivale svojim delegatima, trenerima i sportašima da stupaju s njima u kontakt. Odličan primjer ovakvog obrasca djelovanja je Svjetsko prvenstvo u gimnastici u švicarskom Baselu 1950. na kojemu su poljske predstavnice morale samo šutke sjediti uz predstavnice Jugoslavije, a poljski trener je odbio pojasniti jugoslavenskom kolegi neke elemente na dvovisinskim ručama.

Događaj koji je ponajviše obilježio „sportski rat“ Jugoslavije i SSSR-a zasigurno je bila utakmica između nogometnih reprezentacija ovih dviju zemalja u prvom krugu olimpijskog turnira u Helsinkiju 1952. godine. Jugoslavija je četiri godine ranije osvojila srebrnu medalju, a sovjetski je tim, kojemu je ovo bio prvi nastup na Olimpijskim igrama, zasigurno bio jedan od favorita za osvajanje zlata. Bila je to utakmica koju niti jedna strana nije smjela izgubiti. Jugoslavenski su nogometaši suvereno vladali terenom i do 75. minute imali prednost od 5:1, no Sovjeti do kraja uspijevaju postići četiri zgoditka i odvesti utakmicu u produžetke. Kako ni produžeci nisu dali pobjednika, pristupilo se odigravaju nove utakmice dva dana kasnije, u kojoj je Jugoslavija zaslužno pobijedila 3:1. Ova je pobjeda donijela veliku radost i zadovoljštinu jugoslavenskom političkom vrhu, ali i svim građanima FNRJ, dok je sovjetska štampa svojim građanima gotovo u potpunosti zatajila ishod druge utakmice. Najveću krivicu za sovjetski neuspjeh ponijela je momčad moskovskog *CDKA*, koja je raspuštena, budući da su njezini igrači činili okosnicu sovjetske reprezentacije.

Zbog blokade u kojoj su se našli, jugoslavenski sportaši, klubovi i reprezentacije morali su se okrenuti češćim susretima sa sportašima iz država Sjeverne i Zapadne Europe. No niti ta natjecanja ponekad nisu mogla proteći bez uplitanja dojučerašnje komunističke braće. Tako je „Humanité“, organ KP Francuske, pozvao čitatelje na bojkot kvalifikacijske utakmice za odlazak na Svjetsko prvenstvo u Brazilu između Francuske i Jugoslavije, a koja se igrala u Parizu. Isti poziv list je uputio i nekoliko mjeseci kasnije prilikom boravka rukometne selekcije grada Zagreba u francuskoj prijestolnici. Informbiro je zabranio i održavanje boksačke priredbe u njemačkom Badenu, na kojoj su trebali nastupiti boksači zagrebačke *Lokomotive*.

Staljinovom smrću u ožujku 1953. godine postavljeni su temelji za normalizaciju odnosa između dviju zemalja. Staljinov nasljednik Nikita Hruščov se prilikom dolaska u Jugoslaviju 1955. ispričao za zbivanja koja su uslijedila nakon „Rezolucije Informbiroa“. Odnosi dviju zemalja regulirani su potpisivanjem dviju deklaracija u Beogradu 1955. i Moskvi 1956. godine, kojima je potvrđena ispravnost jugoslavenskog puta tijekom trajanja sukoba. Zatopljenje u političkim odnosima značilo je i pokušaj obnove sportske suradnje, pa su već potkraj ožujka 1953. jugoslavenski stolnotenisači nastupili na Svjetskom prvenstvu u Bukureštu. U svibnju su jugoslavenski boksači u Varšavi sudjelovali na Europskom prvenstvu u boksu, a možda i najveći znak normalizacije odnosa između Jugoslavije i SSSR-a bio je nastup košarkaške reprezentacije FNRJ na VIII. Europskom prvenstvu u košarci, kojemu je, tijekom svibnja i lipnja 1953., domaćin bila Moskva. Tako je Federativna Narodna Republika

Jugoslavija, nakon gotovo pet godina političkog, vojnog, ekonomskog i sportskog pritiska, prevladala sve teškoće te naposljetku izašla kao pobjednik iz sukoba sa SSSR-om i njegovim satelitima u Istočnoj i Jugoistočnoj Europi.

10. SUMMARY

The Federal People's Republic of Yugoslavia, headed by Josip Broz Tito, was the most radical of all the post-World War II communist countries in following the example of the Soviet Union. After gaining control over the country, Yugoslavian communists ushered in a single-party system, brutally dealing with any political opposition and members of the regimes defeated in the war. In addition, they nationalized the means of production, reformed the country's agriculture, and implemented an economic programme based on heavy industry. The Communist Party of Yugoslavia (KPJ) also controlled the country's cultural and scientific output, and in addition clashed with the most prominent religious leaders of the time.

The importance of Yugoslavian communism within the European communist bloc was highlighted during the formation of the Information Bureau of the Communist and Workers' Parties (Cominform) in September of 1947, when Belgrade was selected as the seat of this forum. However, with the beginning of the Cold War, Tito's aggressive foreign policy undermined Stalin's efforts to avoid open conflict with the western powers. After the leadership of the KPJ ignored Stalin's severe criticism of their policies, and refused to explain their positions on the matter before the Cominform, the forum passed a resolution in June of 1948 entitled "Concerning the Situation in the Communist Party of Yugoslavia". This marked the beginning of military and economic pressure on Yugoslavia, which continued until Stalin's death in March of 1953, and resulted in Yugoslavia turning to the West as well as the emergence of the so-called Third Way.

The goal of this thesis is to determine whether, and in what way, the ideological and political conflict between Yugoslavia and the Soviet Union, along with the other members of the Cominform, influenced the interactions of Yugoslavian athletes and sports officials with their counterparts from those countries. Special attention was given to the available sources pertaining to the football match between Yugoslavia and the Soviet Union during the 1952 Helsinki Olympic Games. In addition to the changes in relations with the sports organizations of the Eastern bloc, the thesis gives a brief overview of the dynamics of the interactions of Yugoslavian athletes and sports teams with athletes and sports teams from the West, before and after the "Cominform Resolution".

11. POPIS SLIKOVNIH PRILOGA

Slika 1: Narodni sport: izvještaj s utakmice splitskog Hajduka i moskovskog CDKA	26
Slika 2: Izvještaj s utakmice CDKA Moskva - Partizan Beograd u Narodnom sportu	27
Slika 3: Izvještaj sa utakmice Engleska - Jugoslavija 2:2	48

12. BIBLIOGRAFIJA

Izvori

1954 FIFA World Cup Switzerland™.

<http://www.fifa.com/worldcup/archive/switzerland1954/matches/preliminaries/europe/index.html> (posjet: 3. ožujka 2016).

„AVNOJ,“ *Hrvatska enciklopedija Online.*

<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=4866> (posjet: 7. siječnja 2016).

Ilustrirane fizkulturne novine.

Lučić, Melina, ur. *Zapisnici Politbiroa Centralnog komiteta Komunističke partije Hrvatske: 1945 – 1952.* Sv.1, ur. serije Branislava Vojnović. Zagreb: HDA, 2005.

Narodni sport: ilustrirane fizkulturne novine.

Štambuk-Škalić, Marina, ur. *Zapisnici Politbiroa Centralnog komiteta Komunističke partije Hrvatske: 1945 – 1952.* Sv.2, ur. serije Branislava Vojnović. Zagreb: HDA, 2006.

Literatura

Banac, Ivo. *Sa Staljinom protiv Tita: informbirovski rascjep u jugoslavenskom komunističkom pokretu.* Preveo Josip Šentija. Zagreb: Globus, 1990.

Bilandžić, Dušan. *Hrvatska moderna povijest.* Zagreb: Golden marketing, 1999.

Edelman, Robert. *Serious Fun: a history of spectator sports in USSSR.* New York: Oxford University Press, 1993.

Goldstein, Ivo. *Hrvatska 1918 – 2008.* Zagreb: EPH, 2008.

Klasić, Hrvoje. „Nogometni rat Tita i Staljina“ [neobjavljen rad].

Korbler, Jurica. „Zatajena povijest Hajduka: Torcidu su 1950. osnovali agenti Udbe i oficiri JNA (i to u Zagrebu, a ne u Splitu).“ *Jutarnji list*, 26. listopada 2015.

Riodan, James. *Sport in Soviet Society: Development of Sport and Physical Education in Russia and USSR.* New York: Cambridge University Press, 1980.

Skembler, Grejam. *Sport i društvo: istorija, moć i kultura.* Preveo Goran Erdei. Beograd: Clio, 2007.

Vurušić, Vlado. „Sport i politika (2): Kako je nakon drame u Tampereu 1952. Tito pobijedio Staljina.“ *Jutarnji list*, 22. srpnja 2015.